

Několik textů z odpustkové aféry aneb co je nového v roce 1412

PAVEL SOUKUP

Čím více se vyostřoval konflikt mezi mistrem Janem Husem a jeho odpůrci, tím také přibývalo pramenů, jež máme dodnes k dispozici. Nejdramatičtější fáze Husovy kariéry a procesu osvětlují nejen kronikářská líčení (ta jsou nakonec jedním z nejméně vydatných pramenů), ale také listiny a úřední záznamy, pořizené s právní relevancí, teologické spisy, dobrozdání, kázání a letáky mířící na širší publikum. Tuto dokumentaci využily generace historiků, kteří se Husově osobnosti a době věnovali. Nové prameny schopné doplnit či opravit faktografickou bázi Husova životopisu víceméně nikdo neočekává.¹ Pokud zbývají neprozkoumané zdroje, jedná se většinou buď o anonymní a jen přibližně datovatelné texty, nebo o díla středověkého učeného písemnictví, jež obvykle neposkytují zásadní informace pro dějiny událostí a často ani idejí.

Jestliže tedy název tohoto příspěvku oznamuje nová zjištění týkající se roku 1412, který je obecně považován za bod zlomu v Husově kariéře, může to znít překvapivě. Pramenů pro pražskou odpustkovou aféru shromáždili historikové solidní soubor, jenž umožnil rekonstruovat sled pohnutých událostí. Postupující katalogizace rukopisných sbírek a detailní zaostření na materiál z oněch několika málo měsíců nicméně vynesly na světlo i prameny dosud nevyužité. Tato studie si klade otázku, jakým způsobem mohou tyto rozsahem nevelké pramenné příspěvky pozměnit naši představu o průběhu samotné odpustkové aféry, ale i jaký význam měly vůbec odpustky pro společenskou debatu Husovy doby. Jestliže usiluje zařadit dosud neprozkoumané prameny do konkrétních, často podrobně sledovaných historických událostí, činí tak s vědomím, že dalším krokem by měla být rekonstrukce debaty o odpustcích v delším časovém úseku a se zohledněním všech souvislostí textové i ideové tradice, recepce a transformace.

1) Viz např. Jiří KEJŘ, *Jan Hus známý i neznámý. Resumé knihy, která nebude napsána*, Praha 2009, s. 108.

I. Vídeňská svědectví o odpustkové kampani

Když papež Jan XXIII. exkomunikoval 9. září 1411 svého politického protivníka Ladislava z Drače, krále neapolského a stoupence protipapeže Řehoře XII., nemohl tušit, že zrovna v Praze narazí jeho iniciativa na významnější potíže. Jan se rozhodl financovat válku s Ladislavem pomocí klasického nástroje, křížáckých odpustků. Sledem listin rozprostřel odpustkovou kampaň takřka do všech koutů Evropy.² Dne 2. prosince 1411 jmenoval Václava Thiema a Pace Fantuzziho komisaři křížácké buly v salcburské, pražské a magdeburské provincii; o osm dní později si nechal Thiem udělit různé cestovní milosti.³ V souladu se svým jmenováním a se zeměpisnou logikou nunciové zamířili nejprve do Rakouska. V husitologické literatuře se běžně traduje, že vídeňská univerzita měla proti papežské bule námitky a na její doporučení či intervenci vévoda prodej odpustků na svém území zakázal.⁴ Albrecht V., pozdější bojovník proti husitům a nepřítel „české hereze“ ne menší než sama vídeňská univerzita, se tak roku 1412 ocitá na jedné lodi s pražskými reformními kritiky. To je tím překvapivější, že jeho český protějšek, dosavadní Husův příznivec Václav IV., v témže roce dočasně mění kurz a odpustkovou kampaň ve svém království povoluje. Právě naznačené pojetí vychází z autoritativního pera Václava Novotného, který ve své dodnes zásadní biografii Jana Husa vyzdvihl rakouský nezdar Václava Thiema a spol. jako doklad všeobecné nepřijatelnosti papežova podniku.⁵ Své podání opřel o dějiny vídeňské univerzity od Josefa Aschbacha, který přímo píše, že se Thiem a Pace marně snažili prosadit kázání odpustkové buly ve Vídni.⁶ Není ale bez zajímavosti, že jak Georg Kurz, na nějž se Aschbach odvolává, tak i pozdější rakouští autoři volí opatrnější výrazy. Aschbach zřejmě zkomolil Kurzovu formulaci, že se univerzita i vévoda „mlčky vyvlékli z podpory“ odpustkové akce a že pro křížovou výpravu nikde v Rakousku nezavládlo nadšení.⁷ Kázali tedy Thiem a Fantuzzi v Rakousku kříž, nebo jim to vévoda Albrecht zakázal?

Nepřímé informace o odpustkové kampani a jejich potížích podávají akta vídeňské artistické fakulty. Univerzita byla o chystané akci zpravena známým

2) Alessandro CUTOLO, *Re Ladislao d'Angiò Durazzo*, Napoli 1969, s. 421.

3) *Acta summorum pontificum res gestas Bohemicas aevi praeussitici et hussitici illustrantia* 1–2, ed. Jaroslav ERŠIL, Praha 1980 (dále MVB 6), s. 361–363, 378–379 a 383–384, č. 561, 604, a 617–621.

4) Tak např. František ŠMAHEL, *Husitská revoluce 2*, Praha 1996, s. 252; Peter HILSCH, *Johannes Hus. Prediger Gottes und Ketzer*, Regensburg 1999, s. 163; František ŠMAHEL, *Jan Hus. Život a dílo*, Praha 2013, s. 121.

5) Václav NOVOTNÝ, *M. Jan Hus. Život a učení I. Život a dílo 2*, Praha 1921, s. 70. Jan SEDLÁK, *M. Jan Hus*, Praha 1915, s. 231, ani F. M. BARTOŠ, *Čechy v době Husově 1378–1415*, Praha 1947 (= České dějiny II/6), se o vídeňské epizodě nezmiňují.

6) Joseph ASCHBACH, *Geschichte der Wiener Universität im ersten Jahrhunderte ihres Bestehens*, Wien 1865, s. 255.

7) Franz KURZ, *Österreich unter K. Albrecht dem Zweyten* 1, Wien 1835, s. 201–202. Dieter GIRGENSOHN, *Peter von Pulkau und die Wiedereinführung des Laienkelches. Leben und Wirken eines Wiener Theologen in der Zeit des großen Schismas*, Göttingen 1964, s. 62 výslovně uvádí, že Thiem roku 1412 ve Vídni kázal, avšak že univerzita mu odepřela požadovanou podporu. Gerda KOLLER, *Princeps in ecclesia. Untersuchungen zur Kirchenpolitik Herzog Albrechts V. von Österreich*, Wien 1964 (= Archiv für österreichische Geschichte 124), s. 136, pozn. 116 píše jen, že Albrecht se postavil proti Thiemovu křížáckému kázání dodatečně v době kostnického koncilu.

doporučujícím dopisem papežské kanceláře vydaným 2. prosince 1411.⁸ V neděli Remisicere, 28. února 1412, navštívil Thiem v doprovodu svého kolegy Pace osobně univerzitní shromáždění, předložil zde křižáckou bulu a požadoval pomoc při kampani. V té době snad již měl signály, že ze strany vévodského dvora může čekat komplikace, neboť žádal o podporu také s ohledem na jiné osoby a zvláště „proti rakouským vévodům“. Univerzita mu pomoc přímo neodepřela. Naopak se usnesla, ať si Thiem vybere, koho chce z jakékoli fakulty, a ten ať mu pomůže jménem univerzity a podle svých možností.⁹ Ve skutečnosti se ale nejspíš nikdo příliš nehrnul, aby papežskému vyslanci asistoval. Přesto Thiem a Pace dne 7. dubna pověřili tři vídeňské mistry, Petra z Pulkau, Kašpara Maiselstaina a Lamberta z Geldernu, dohledem nad vybranými penězi.¹⁰

Během následujícího měsíce a půl se dosud korektní vztahy mezi papežskými nuncií a Vídní zkalily. Vévoda Albrecht patrně podnikl jakési blíže neznámé kroky proti odpustkové kampani. Není jasné, jakou roli v tom hrála univerzita – snad vydala pro vévodské účely nějaké expertní stanovisko. Václav Thiem byl každopádně o její intervenci na Albrechtově dvoře přesvědčen. Na svatodušní pondělí 23. května 1412 se akademická obec sešla, aby si přečetla list obou odpustkových kazatelů. Thiem a Fantuzzi v něm tvrdili, že univerzita o odpustkové bule nesprávně informovala vévodu a jeho radu. Pisatelé proto akademiky nařkli z tajného viklefismu a ve stejném smyslu údajně psali i dalším osobám. Univerzita se usnesla dát zlojalný list k dispozici vévodovi, aby se před ním obhájila a případně využila jeho přímluvy i u papeže.¹¹ Dne 29. září se univerzita znovu radila nad listem Pace Fantuzziho a 14. ledna 1413 se sešla nad dopisem, v němž jí Thiem vyčítal, že mu písemně a pod pečeti nactiutrhala.¹² Thiem tu možná narážel na nedochované dobrozdání, ve kterém doktoři právnické fakulty rozebírali rozsah pravomocí obou nunciů. Mistři pověřeni řešením této záležitosti se rozhodli nejen prostřednictvím Francesca Zabareilly informovat o kauze papeže, ale napsat též Fantuzzimu, aby se pokusil Thiema umravnit.¹³

8) Rudolf KINK, *Geschichte der kaiserlichen Universität zu Wien I/2*, Wien 1854, s. 43–44, č. 3; k datu *Acta facultatis artium universitatis Vindobonensis 1385–1416*, ed. Paul UIBLEIN, Graz – Wien – Köln 1968, s. 373, pozn. 27.

9) *Acta facultatis artium*, s. 373.

10) Viz edice v příloze A.

11) *Acta facultatis artium*, s. 376. Podle rektorátních akt univerzita doufala, že tím záležitost sprovedí ze světa (*ita quod iste articulus amplius ad universitatem non revertatur*): Universitätsarchiv Wien, R1. 02 (Rektoratsakten 2), fol. 49v.

12) *Acta facultatis artium*, s. 382 a 388–389.

13) *Item deputati ad primum articulum deliberaverunt, quod duo deputati ex eis, scilicet M. Lampertus et M. Gerhardus, deberent scribere et informare duos cardinales, scilicet dominum Franciscum Zabarellis et quemdam alium, et quod ipsi postea informarent dominum apostolicum, quod dominus decanus Pataviensis et dominus Pax de Bononia minus bene aliqua universitati impigerent. Et deberent prefati etiam scribere domino Paci, quod ille dominum decanum Pataviensem induceret, ne amplius universitatem in hoc facto impediret, et deberent etiam scribere domino Pataviensi decano, quod minus bene universitatem ex parte huius reprehenderet.* Universitätsarchiv Wien, R1. 02, fol. 52r.

Vídeňský spor se dočkal dalšího dějství o dva a půl roku později. Jakmile Václav Thiem dorazil ke kostnickému koncilu, oživil starou rozepří.¹⁴ Odpustková kampaň pro něj ostatně nebyla minulostí: ještě v létě a na podzim 1414 se řešily finanční náležitosti z magdeburské fáze jeho mise.¹⁵ V Kostnici vyvolal spor se zástupci vídeňské univerzity, protože prý zhatila hlásání odpustků v Rakousích. Univerzitní vyslanec Petr z Pulkau opakovaně posílal do Vídně dotazy, jak ve při s Thiemem postupovat. Někdy v září 1415 navrhol, že Thiema sám obžaluje za excesy, kterých se on a jeho pověřenci při udělování indulgencí dopouštěli. K tomu účelu požadoval zaslání originálů nebo kopií příslušných dokumentů, které mu ostatně univerzita podle svého usnesení měla zaslat už v lednu téhož roku.¹⁶ Pro nás je důležité, že Petrovy formulace nepřipouštějí jiné řešení, než že se Thiemova kazatelská kampaň opravdu uskutečnila: chce jej denunciovat za jeho „klamy a podvody, kterými se nikterak nebál podvádět věřící, kázaje kříž“. Žádal pokud možno autentické informace o spáchaných excesech a doporučoval podnítit vévodu Albrechta, ať také podá stížnost, aby ochránil podvedené věřící, kteří si myslí, že si z Thiemovy kampaně odnesli platné rozehřešení i bez pokání.¹⁷ Na den sv. Lukáše, 18. října 1415, se univerzita znovu usnesla poslat do Kostnice soubor dokumentů ke kauze Thiem. Vedle křížácké buly, Thiemova listu univerzitě¹⁸ a dobrozdání právníků tu byl i list s absoluční formulí, který Thiem adresoval vídeňským františkánům, když je pověřil distribucí odpustků.¹⁹

To všechno hovoří jasně: odpustková kampaň v roce 1412 ve Vídni normálně proběhla, byť její výtěžek mohl Thiem vzhledem k lavírování univerzity a více než rezervovanému postoji dvora považovat za nevalný. Říká-li Jan Hus ve svém letáku *Contra cruciatam* II, že bulu v Anglii, ve Francii ani ve Vídni neschválili, není to na překážku tomuto závěru, naopak. Víme totiž (být je otázka, nakolik to věděl i Hus), že ve Francii se odpustky kázaly, ačkoli „jen převelice málo lidí si přišlo na oděv spásné znamení kříže“.²⁰ Také v Anglii se kampaň konala a Zikmund dokonce chválil úmysl anglického krále, že na podporu Jana XXIII. vyšle svého syna, vévodu z Clarence. Výsledek anglické kampaně byl však dosti bídný a také z výpravy nakonec sešlo.²¹ Podobně se věci odehrály v Rakousku a asi i leckde jinde: malé

14) Stručně ji popisují podle dokumentů v *Acta facultatis artium*, s. 439 a 455–456, registů u D. GIRGENSOHNA, *Peter von Pulkau*, s. 195–200 a Pulkových listů, které vydal Friedrich FIRNHABER, *Petrus de Pulka, Abgesandter der Wiener Universität am Concilium zu Constanza*, Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen 15, 1856, s. 1–70 (srov. korektury in D. GIRGENSOHN, *Peter von Pulkau*, s. 182–186).

15) MVB 6, s. 533, 556–557, 565–566, 569, č. 952, 987–988, 1006, 1014.

16) Viz Petrův list z 27. 9. 1415 in: F. FIRNHABER, *Petrus de Pulka*, s. 33, č. XI, a stejné požadavky ve starším, samostatně dochovaném, nedatovaném lístku, vydaném tamtéž, avšak patřícím jako příloha k jinému listu (tak D. GIRGENSOHN, *Peter von Pulkau*, s. 183, pozn. 40). Usnesení z 18. 1. 1415 in: *Acta facultatis artium*, s. 439.

17) F. FIRNHABER, *Petrus de Pulka*, s. 33.

18) P. Uiblein in: *Acta facultatis artium*, s. 439, pozn. 30 se kloní k listu čtenému 14. 1. 1413, ale nevidím důvod, proč by stejně dobře nemohlo jít o list obdrženy 23. 5. 1412.

19) *Acta facultatis artium*, s. 455–456.

20) *Chronique du religieux de Saint-Denis* IV, ed. M. L. BELLAGUET, Paris 1842, s. 608–610.

21) Christopher TYERMAN, *England and the Crusades 1095–1588*, Chicago – London 1988, s. 315 a 319. Zikmundův list anglickému králi in: *Acta concilii Constanciensis* 1, ed. Heinrich FINKE, Münster 1896, s. 100.

nadšení věřících, ostražitost až nelibost vůči vypsáním odpustků i vůči způsobu jejich distribuce u duchovních a světských elit, ale nikoli striktní zákaz kázání byly ze strany zeměpána. Vždyť roku 1413 Thiem odvedl apoštolské komoře 2000 zlatých stržených na odpustcích v salcburské provincii i jinde. U kurie se ale vědělo, že to není vše, takže na vyžádání složil jeho posel dalších 900 florénů vybraných v salcburské a pražské arcidiecezi. Příštího roku pak papež vymáhal ještě 1200 zlatých získaných v Míšeňsku.²²

Informace z vídeňského dějství odpustkového dramatu mají význam také pro rekonstrukci počátku kampaně v Čechách. Mezi písemnostmi adresovanými Petru z Pulky do Kostnice se nacházel i opis jakési druhé buly (*alterius bulle*), kterou si nunciové vyžádali poté, co ve Vídni svěřili kázání komisařům (*post commissionem in Vienna factam*). Nenacházím jinou písemnost, kterou mohli mít Vídeňští na mysli, nežli list daný Janem XXIII. ve Vatikánu 12. dubna 1412. Papež v něm potvrzuje příjem Thiemova listu, chválí jeho přičinlivost a vyjadřuje naději na další úspěšné pokračování kampaně.²³ Thiem zřejmě poslal někdy na přelomu března a dubna, tedy asi po měsíci své činnosti v Rakousku, ke kurii průběžnou zprávu. Tím uzavřel rakouskou etapu své mise, ponechal další distribuci odpustků v péči vídeňských minoritů a odcestoval i se svým kolegou do Prahy. Jejich list ze 7. dubna je už datován v české metropoli. Tam se spolu s oběma nuncií v dubnu 1412 přesunulo i epicentrum událostí.

II. Neznámá předehra odpustkového sporu: Milosti Alexandra V. pro johanity

Právě zmíněný list Jana XXIII. z 12. dubna 1412 obsahuje ještě jedno zajímavé ustanovení. Papež připomíná, že po svém nastolení zrušil odpustkovou kampaň, kterou vedli johanité na základě povolení vydaného jeho předchůdcem Alexandrem V. Kazatelé, zpovědníci a výběřčí jmenovaní johanitským velmistrem nebo jeho zástupci měli ukončit svou činnost. Všechno, co tito kolektoři získali po Janově nastoupení na svatopetrský stolec, má připadnout nikoli řádovému centru na Rhodu, nýbrž papežské komoře.²⁴ Nevíme, zda si na konkurenční johanitské odpustky stěžoval už Václav Thiem ve své průběžné zprávě. Papežovu odpověď v podobě buly proti johanitům každopádně obdržel až v Praze, kopie nicméně odešla i do Vídně a také do dalších provincií Říše, v nichž měla bula platit.²⁵ V každém případě papež pasovského děkana přímo zatáhl do ostrého sporu. Ve všech zaalpských provinciích Říše mu udělil pravomoc zadržet a dokonce uvěznit neoprávněné hlasatele johanitských odpustků a zabavovat jim vybrané peníze.

22) MVB 6, s. 477–478, 495–496, 503, 556–557, č. 828, 865–866, 882, 987–988.

23) MVB 6, s. 406–407, č. 695.

24) MVB 6, s. 406–407, č. 695. Jan suspendoval johanitské odpustky výnosem z 1. dubna 1412, viz *Reperitorium Germanicum III. Verzeichniss der in den Registern und Kameralakten Alexanders V., Johann's XXIII. und des Konstanzer Konzils vorkommenden Personen, Kirchen und Orte des Deutschen Reiches, seiner Diözesen und Territorien 1409–1417*, ed. Ulrich KÜHNE, Berlin 1935, s. 41*.

25) Na vídeňské univerzitě však už na podzim 1415 nebyl její originál ani opis k nalezení: *Acta facultatis artium*, s. 456.

Větší zajímavosti pro dějiny pražského odpustkového sporu nabývá papežova listina teprve ve světle drobného rukopisného textu s incipitem *Nota circa intellectum indulgenciarum*. Na první pohled nenápadné dílko je jedním z mnoha spisků o odpustcích a dalších teologických a kanonickoprávních otázkách, které – z valné většiny nedatované a anonymní – obývají stránky pozdněstředověkých kodexů. V jednom z rukopisů, kde je tento text dochován, ovšem čteme následující nadpis: *Declaracio cuiusdam gracie a pena et culpa data(!) Iohannitis pro subsidio terre ipsorum contra Turcos ab Alexandro 5°*. Pakliže nadpis spojuje dílko s privilegiem Alexandra V. pro johanity, kolofon přináší informace o autorovi a místě: *Hec declaracio dicta est a fratre Io(hanne) ordinis sancti Iohannis, licenciatum(!) in decretis, in Leta curia Prage etc.*²⁶ Stručný výklad odpustkové milosti je tedy připsán johanitovi Janovi a měl být přednesen v Týnském chrámu na Starém Městě pražském. Jediné, co chybí ke spokojenosti historika, je datum. O jaký odpustek se tu tedy jednalo?

Pátrání po příslušné bule ztěžuje mezerovité dochování register z pontifikátu prvního pisánského papeže i stav vydávání diplomatických pramenů týkajících se rytířských řádů, zejména těch z pozdního středověku. V příslušném svazku bohemikálních vatikánských *Monument* Alexandrovo privilegium pro johanity nenajdeme. O mnoho dále se nedostaneme ani s johanitskými diplomatáři, neboť většinou nejsou dovedeny do 15. století.²⁷ Jedinou výjimkou je starý maltézský diplomatář Sebastiana Pauliho z roku 1737. Zde najdeme listinu Alexandra V. vydanou 30. července 1409 v Pise, již ruší všechna pořízení, která vůči johanitskému řádu učinil avignonský papež Benedikt XIII.²⁸ Alexandr, rodák z Kréty, měl pochopení pro nelehkou situaci rhodských rytířů čelících náporu Turků ve východním Středomoří. To ještě umocňovala skutečnost, že velmistr johanitů Philibert de Naillac významně přispěl k Alexandrově volbě a převedl řád z avignonské k pisánské obedienci.²⁹ Odměna na sebe nedala dlouho čekat. Díky transsumptu canterburského arcibiskupa Thomase Arundela se dozvídáme, že téhož dne, 30. července, vydal papež ještě jednu listinu ve prospěch johanitů. Tou vyzval věřící k finančnímu příspěví řádu na jeho charitativní činnost, na obranu proti Turkům a zejména na stavbu hradu sv. Petra v Bodrumu na maloasijském pobřeží. Kdo by podle svých možností řádovým rytířům podal pomocnou ruku, tomu mělo náležet právo zvolit si zповědníka a ve smrtelné hodině od něj přijmout plné odpuštění všech hříchů.³⁰ O necelé dva

26) Universitätsbibliothek Tübingen, Mc 144, fol. 149v–150r

27) *Malteser Urkunden und Regesten zur Geschichte der Tempelherren und der Johanniter*, ed. Hans PRUTZ, München 1883, má johanitské listiny z období 1112–1194. Jen do počátku 14. století sahá *Cartulaire général de l'Ordre des Hospitaliers de St-Jean de Jérusalem (1100–1310)*, 4 vol., ed. J. DELAVILLE LE ROULX, Paris 1894–1906. Dva svazky *Papsturkunden für Templer und Johanniter*, 2 Bde, ed. Rudolf HIESTAND, Göttingen 1972–1984 (= *Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. Philologisch-Historische Klasse, Folge 3, Nr. 77, 135*), obsahují listiny do roku 1192, resp. 1199.

28) *Codice diplomatico del Sacro militare ordine Gerosolimitano oggi di Malta*, ed. Sebastiano PAULI, Lucca 1737, s. 113–114, č. 91.

29) *A History of the Crusades*, ed. Kenneth M. SETTON, vol. III. *The fourteenth and fifteenth centuries*, ed. Harry W. HAZARD, Madison 1975, s. 310; Jürgen SARNOWSKY, *Die Johanniter. Ein geistlicher Ritterorden in Mittelalter und Neuzeit*, München 2011, s. 98.

30) *Concilia Magnae Britanniae et Hiberniae*, vol. 3, ed. David WILKINS, London 1737, s. 331–332. Srov. k tomu Nikolaus PAULUS, *Geschichte des Ablasses im Mittelalter* 3, 2. vyd., Darmstadt 2000, s. 135.

týdny později, 10. srpna 1409, přidal Alexandr johanitům další odpustkovou milost. Plnomocné odpustky podle ní měli získat také poutníci, kteří navštíví špitál na Rhodu nebo v něm zemřou.³¹

Ačkoli úvody obou listin zmiňují boj s nevěřícími, charakteristiku „milosti na pomoc jejich [myšleno johanitské] zemi proti Turkům“, jak to formuluje týnský výklad, splňuje spíše první z nich. Srpnové privilegium se váže na návštěvu Rhodu, zatímco listina z července počítá výslovně s almužnami a rovnala se tak výpovědi finanční sbírky v Evropě ve prospěch johanitů (vždyť jen stavba bodrumské pevnosti už prý spolkla 70 tisíc florénů). Z dochovaných fragmentů se také zdá, že této starší listině se dostalo větší propagace. Víme, že velmistr Naillac se v dané době zdržoval mimo řádové centrum a cestoval po Evropě. V archivu johanitské komendy v nizozemském Arnhemu se dochoval pergamenový list daný 18. dubna 1410 na Rhodu, kterým bratr Jan Ysuardus, biskup na dodekanéském Nisyru a prokurátor velmistra v záležitostech odpustku, dosvědčuje udělení odpustku za podporu hradu sv. Petra, poskytnutou prostřednictvím provinciální kapituly německého převorství. Listina je dokonce opatřena pečeti z červeného vosku zvláště zhotovenou pro účely odpustkové kampaně.³² Podrobné informace o šíření odpustku nabízí i Arundelův výnos. Po obdržení Alexandrových bul se metropolita obrátil listinou z 8. června 1410 na biskupy canterburské provincie a uložil jim bulu vyhlašovat o nedělích a svátcích v kostelích. Kolektorům finanční pomoci vymíňoval plnou podporu a přispěvatelům přidal z vlastní pravomoci čtyřicetidenní odpustek.

V Anglii tak panovaly všechny předpoklady pro to, aby johanité své privilegium zúročili v regulérní odpustkové kampani s kázáním a s truhlami na vybrané peníze. Podobně to mohlo vypadat i ve střední Evropě, vždyť o kazatelích a kolektorech mluvil i Jan XXIII. O hlásání odpustků v magdeburské provincii svědčí determinace inkvizitora Jana Falkenberga, kterou 18. listopadu 1411 zaútočil proti chybnému výkladu Alexandrova privilegia johanitským kvestorem Janem Sweydelem z Paczkówa.³³ V pražské arcidiecézi o biskupské podpoře (či regulaci) johanitské kampaně nevíme, zato díky ojediněle dochované písemnosti známe kolektora i legáta, kteří se na ní podíleli. Dne 5. července 1410 si nechaly abatyše Helena, převorka Klára a dalších 15 jmenovitě uvedených členek kláštera augustiniánských panen v Doubravníku vystavit potvrzení, že přispěly podle svých možností Martini, preceptorovi johanitské komendy na Starém Brně. Učinily tak v touze získat

31) Archivio Segreto Vaticano, Registra Lateranensia 136, fol. 52v–53v. Za tento odkaz a konzultaci problematiky vděčím Janu Hrdinovi.

32) *Codex documentorum sacratissimarum indulgentiarum Neerlandicarum. Verzameling van stukken betreffende de pauselijke aflaten in de Nederlanden (1300–1600)*, ed. Paul FREDERICO, 's-Gravenhage 1922 (= Rijks geschiedkundige publicatiën. Kleine serie 21), s. 27–28. Vyobrazení pečeti je možno nalézt pod číslem 0306 - 57-310 na stránkách Geldernského archivu: <<http://www.geldersarchief.nl/beeld-geluid/zegels>> (8. 5. 2012).

33) Hartmut BOOCKMANN, *Johannes Falkenberg, der Deutsche Orden und die polnische Politik. Untersuchungen zur politischen Theorie des späteren Mittelalters*, Göttingen 1975, s. 186–189; Anežka VIDMANOVÁ, *Magdeburská determinace Jana Falkenberga z roku 1411*, in: *Facta probant homines*. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové, edd. Ivan Hlaváček – Jan Hrdina, Praha 1998, s. 509–519.

odpuštěk vypsany Alexandrem V. na podporu rytířů sv. Jana „proti Turkům, Saracénům a jiným barbarským národům“, a má jim tedy náležet právo na volbu zpovědníka, který jim udělí *in mortis articulo* plné odpuštění.³⁴ Martin je zde označen za pověřeného kolektora dotyčné subvence (*predicte subvencionis ibidem collectori deputato*). Listinu pečetil Leonardo Buonafede z Florencie, komtur z Albarese, který je doložen také jako vizitátor české provincie, zde však vystupuje jako „speciální legát zmíněné milosti“ (*specialis legatus gratie prenotate*). Zjevně tedy byla johanitská kampaň dobře organizována jak na centrální, tak na lokální úrovni. To také přineslo jisté ovoce, neboť ještě roku 1414 velmistr Naillac vymáhal na české provincii výnos z odpustků Alexandra V., který měl být splacen spolu s každoroční responsi odváděnou řádovému ústředí na boj s Turky.³⁵

Tím však doklady zájmu Moravanů o křižáckou válku s nevěřícími nejsou vyčerpány. Už z 24. listopadu 1409 pochází listina, kterou papež Alexandr bere v ochranu svatopetrského stolce rodinu a statky Mikuláše z Frankenštejna, laika olomoucké diecéze, který přijal kříž a složil slib účasti na křížové výpravě. To je v naprostém souladu s běžnou praxí a s právním postavením křižáka. Ochrana měla platit od té doby, co se Mikuláš vydá „na první všeobecné křižácké tažení vyhlášené apoštolským stolcem“, až do jeho návratu či smrti.³⁶ Více by nás zajímalo, jaká křižácká výzva Mikuláše k jeho slibu pohnula. Z výrazu *generale passagium* se zdá jasné, že šlo o výpravu do Svaté země nebo aspoň proti Turkům. Teoreticky mohla sehrát motivační roli privilegia pro johanity. Avšak vzhledem k tomu, o kolik jeho případ časově předchází doubravnickým jeptiškám, mohl Mikuláš reagovat i na některou starší křižáckou výzvu. V úvahu připadají odpustky Inocence VII. ve prospěch boje byzantského císaře Manuela s Timurem z roku 1405, a ještě spíše odpustky Řehoře XII. vydané pro válku Zikmunda Lucemburského s Turky.³⁷ Tento boj se sice odehrával na Balkáně, křižácká bula z 9. listopadu 1407 za něj nicméně udělovala stejnou milost jako za obranu Svaté země. Odpustek nabýval účinnosti *in articulo mortis* nebo při návštěvě Jeruzaléma.³⁸ V takovýchto indulgenčních příslibech můžeme spatřovat pobídku, aby lidé jako Mikuláš z Frankenštejna skládali křižácký slib.

V každém případě víme, že se za Alexandra V. a na počátku pontifikátu Jana XXIII. v Čechách a na Moravě křižácké odpustky z iniciativy johanitů skutečně hlásaly a udělovaly. Deklarace johanity Jana se tak dostává na pevnější historickou půdu. Autorovi se s největší pravděpodobností jednalo o odpustek z 30. července 1409

34) *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* 14, ed. Berthold BRETHOLZ, Brno 1903, s. 135, č. 144; srov. *Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV.*, t. VIII, edd. Richard PSÍK – Václav BOK, Ostrava 2015, s. 217–218, č. 328.

35) Viz Jiří MITÁČEK, *K některým aspektům života řádu johanitů za vlády Lucemburků. Provinciální kapituly konané na Moravě a ve Slezsku, jejich význam ve správě provincie a komunikaci s řádovým centrem na Rhodu*, in: *Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přítel a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*, edd. Tomáš Borovský – Libor Jan – Martin Wihoda, Brno 2003, s. 533–543, zde s. 535–536.

36) MVB 6, s. 276, č. 414.

37) Viz N. PAULUS, *Geschichte des Ablasses* 3, s. 167.

38) *Cæsaris Baronii Annales ecclesiastici* 27, ed. August THEINER, Bar-le-Duc 1874, s. 188–189 (a.a. 1407 § 32–34).

subvencující obranu Rhodu. Příslušná listina sice nemluví o rozhřešení *a pena et culpa* jako v nadpise Janova spisečku, nýbrž slibuje *omnium peccatorum [...] plenam remissionem*. To ale nemusí být na závadu. Oba výrazy se v té době používaly jako synonymní; arnhemský odpustkový list vydaný na základě Alexandrovy buly rovněž mluví o absoluci *a pena et a culpa*.³⁹ Identita autora týnského projevu nicméně zůstává skryta. O licenciátu práva Janovi z řádu bratří špitálních se mi nepodařilo nic bližšího zjistit. Mezi pražskými johanity není jméno Jan nijak časté. V. V. Tomek uvádí k roku 1392 bratra Jana Legendu a k roku 1404 komorníka Jana.⁴⁰ Ve skutečnosti je tento druhý Jan, *camerarius* konventu u Panny Marie pod řetězem, doložen dvakrát, v listinách z 9. listopadu 1404 a z 10. února 1405.⁴¹ Zdali se v přídadě komorníka Jana jedná o našeho spisovatele, je ale nanejvýš sporné; v každém případě u jeho jména v letech 1404–1405 postrádáme právnícký titul. Že by odešel z funkce komorníka právě na studium práv, není než dohadem bez opory v pramenech.

Naopak údaj o pronesení textu o odpustcích v Týnském chrámu nebudí pochybnosti. Kolofon sice mluví doslova o Týnském dvoře, domnívám se však, že má na mysli kostel. Tam se podobná dobrozdání k problémům náboženského života běžně pronášela – stačí zde poukázat na kázání proti Viklefovým článkům přednesená Stanislavem ze Znojma a Štěpánem z Pálče v srpnu a září 1412 nebo na projev Jakoubka ze Stříbra o obrazech z roku 1417.⁴² Otázkou zůstává, kdy a proč tu vystoupil johanita Jan. Samotný jeho proslov nám mnoho nenapoví. Pokud je mi známo, je dochován ve čtyřech rukopisech. Pražský rukopis Národní knihovny I C 36 je konvolut vzniklý z různě starých částí. Vedle drobnějších anonymních statí a výpisů obsahuje Arnoštova statuta zapsaná ve 14. století ve žďárském klášteře a dva slovníky, latinsko-německý a řecko-latinský, opsané roku 1414. Následuje několik právníckých děl a spis Matouše z Krakova o častém přijímání. Po komentáři ke druhé knize Sentencí a jedné vynechané stránce přichází *Nota circa intellectum indulgentiarum*, pak první kapitola výkladu Matoušova evangelia od Tomáše Akvinského a na poslední stránce seznam odpustků kláštera křižovníků na Zderaze, následovaný makaronskou básní.⁴³ Stručný výčet zderazských odpustků nelze přesně datovat, zřejmě však s naším textem o chápání indulgencí nijak nesouvisí.⁴⁴

39) N. PAULUS, *Geschichte des Ablasses* 3, s. 284 s pozn. 20.

40) Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy* 5, 2. vyd., Praha 1905, s. 260. Srov. František SKŘIVÁNEK, *Rytíři sv. Jana Jerusalemského u nás*, 2. vyd., Praha 1998, s. 64.

41) K 10. lednu 1408 už na místě komorníka vystupuje bratr Mikuláš, v roce 1413 pak František a od roku 1414 Petr řečený Vchyn. Viz Národní archiv Praha, fond Maltézští rytíři – české velkopřevorství (1085–1526), sign. 2290, 2298, 2251, 2314 a 2315. Používám digitalizáty dostupné na <monasterium.net>.

42) Pavel SOUKUP, „Jak mohou zvěstovat, nejsou-li posláni?“ *Autorita a autorizace kazatele u Jana Husa a jeho současníků*, in: *Amica Sponsa Mater. Bible v čase reformace*, ed. Ota Halama, Praha 2014, s. 109–121, zde s. 113; Kristína SEDLÁČKOVÁ, *Jakoubek ze Stříbra a tzv. týnské kázání z 31. ledna 1417. Názory předhusitských a husitských „reformátorů“ na obrazy*, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity 53, 2004, řada F, č. 48, s. 7–43.

43) Josef TRUHLÁŘ, *Catalogus codicum manu scriptorum Latinorum qui in c. r. Bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur*, 2 sv., Praha 1905–1906, sv. 1, s. 129.

44) *Indulgentie in Sderass. Primo ab ordine XXV annos et totidem carenas. Item papa Alexander, Innocencius, Nicolaus, Urbanus, Benedictus et Clemens unusquique(!) eorum septimam partem de mortalibus et terciam partem de venialibus iniuncte penitencie relaxantur. Item Urbanus Aus, quod*

Původně mikulovský rukopis Moravské zemské knihovny v Brně Mk 100 začíná krátkým výkladem o zpovědi, anonymní katolickou postilou a dalšími kázáními a postilovými fragmenty. Následuje několik kratších traktátů o odpustcích, proti popíračům očištců a o obrazech. Zápisy prvních dvou z nich jsou datovány rokem 1427, stejná ruka nicméně psala i zbytek rukopisu. Ten obsahuje dva texty na liturgická témata a od fol. 192v se znovu věnuje odpustkům. Nejdříve přináší náš spisek *Nota circa intellectum indulgentiarum*, po něm výklad pod záhlavím *Nota de indulgentia, quod proprie indulgentia non est remissio culpe* a pak ještě na podobné téma *Queritur, utrum indulgentie a prelatibus ecclesie fidelibus collate valeant ad remissionem pene et culpe*. Jestli lze tato dvě poslední dílka považovat za součást *Nota circa intellectum*, jak to činí katalogy,⁴⁵ je pochybné; v dalších známých zápisech tohoto johanitova díla připojena nejsou.

V rukopise knihovny benediktinů v Seitenstettenu Cod. 121 je spis zapsán jako poslední jednotka. Hlavní část kodexu obsahuje nedělní a sváteční kázání, z nichž některá jsou připsána Bertoldovi z Řezna a Peregrinovi z Opolí, a dále latinský a německý text Písně písní. Rukopis byl napsán roku 1415 v Sankt Peter in der Au nedaleko od Seitenstettenu, zřejmě pro potřeby tamního faráře.⁴⁶ Také rukopis univerzitní knihovny v Tübingenu Mc 144 je zřejmě rakouského původu, roku 1484 se nicméně dostal do knihovny dominikánů ve Švábském Gmündu. Jeho první část obsahuje většinou texty k rétorice a *ars dictandi* včetně vzorových dopisů a lze ji datovat do devadesátých let 14. století. Další část přináší materiály z počátku 15. století a zabývá se převážně problematikou hereze. Poslední septern rukopisu (fol. 143–156) pak přináší vedle kusů vídeňské a pasovské provenience i některé bohemikální texty. Patří mezi ně skladba o počátcích schizmatu a smrti Jana z Pomuku s incipitem *Iam brumalis ros defluxit*, parodický „husitský“ Otčenáš a soupis Viklefových bludů s poznámkou (psanou toutéž rukou) o jejich recepci Husem a Jeronýmem.⁴⁷ Pak následuje projev o odpustcích

peccata oblita, vota fracta, penitencia non studiose(!), neglectas offensas patris et matris sine iniectione manuum violentas, iuramenta quoque, que fiunt ex lenitate, hec omnia laxantur. Item a XXXIIII archiepiscopis, episcopis, a quolibet XL dies et ab episcopo Olomucensi XL. Archiepiscopis etiam intimentur. Národní knihovna ČR v Praze (dále NK Praha), I C 36, fol. 239v. Jediným konkrétně jmenovaným dobrodincem kláštera je Urban IV. (1261–1264). Předcházející výčet papežů není řazen chronologicky, protože v tom případě bychom se dostali až k Alexandru I. na počátku 2. století. Bližší identifikace zderazských privilegií leží mimo obzor tohoto článku.

45) Vladislav DOKOUPIL, *Soupis rukopisů mikulovské dietrichsteinské knihovny*, Praha 1958 (= Soupisy rukopisných fondů Univerzitní knihovny v Brně 2), s. 175–176; novější popis na <www.manuscriptorium.com> (Přemysl Bar, 5. 11. 2010).

46) *Codicum Manuscriptorum Bibliothecae Seitenstettensis tomí I–II*, s. 274, dostupné přes portál Mittelalterliche Handschriften in österreichischen Bibliotheken, <manuscripta.at?ID=27458> (30. 4. 2012); srov. Heimo CERNÝ, *Beiträge zur Geschichte der Wissenschaftspflege des Stiftes Seitenstetten im Mittelalter*, Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktinerordens und seiner Zweige 78, 1968, s. 68–143, zde s. 89, 94, 119, 125.

47) *Hanc heresim dudum dampnatam et stultam vesaniam resupperunt(!) duo perfidi Bohemi precursores Anticristi, magister Hus et Ieronimus de Praga, qui sua dyabolica astucia Bohemie regnum infecerunt, inde universitatem Pragensem destruxerunt.* Universitätsbibliothek Tübingen, Mc 144, fol. 149v.

johanity Jana a o dva listy dále dosud nepovšimnutý zápis třetí části Husova *Contra cruciatam*.⁴⁸

Pokud jde o text *Circa intellectum indulgenciarum pape nota*, právě a jedině tübingský rukopis přináší zmíněný nadpis a kolofon, které určují spisek jako dílo pražského johanity Jana. V brněnském a seitenstettenském rukopise má dílo prostý nadpis *De indulgenciis*.⁴⁹ Pražský zápis je bez titulku, zato formulace jeho první věty (*Nota circa intellectum indulgenciarum pape et gratie nobis concessa*) dává najevo, že jde o výklad nějakého konkrétního odpustkového privilegia uděleného jakési komunitě. Slova *nobis concessa* se čtou také v rukopise seitenstettenském, chybí však v tübingském i brněnském zápise. Tübingský kodex každopádně díky nadpisu a kolofonu jako jediný osvětluje alespoň trochu konkrétněji okolnosti vzniku díla.

Co tedy Jan ve své obraně johanitských odpustků hájí? Sled jeho myšlenek je prostý a nijak originální. Nejprve se ptá, co vlastně papežský odpustek přináší, když i samotná lítost (*contritio*) dovede smazat hříchy, a navíc každý kněz může *in articulo mortis* absolvovat od hříchů i exkomunikace (zmínka o rozhrěšení v poslední hodině mimochodem posiluje předpoklad, že zkoumaný text hájí právě bulu pro bodrumský hrad). Za pomoci kanonických i patristických důkazů dále namítá, že žádný hřích nesmí zůstat nepotrestaný. Odpověď spočívá v rozlišení věčného a časného trestu, přičemž druhý z nich je třeba v každém případě zahladit buď splněním satisfakce na tomto světě či v očistci, anebo papežským rozhrěšením, zejména formou odpustku. Přesto nezůstává žádný hřích nepotrestán. Papež jako držitel klíčů sv. Petra totiž disponuje pokladnicí, v níž jsou uloženy tělesné tresty, které podstoupil Kristus a mučedníci. Jediná kapka Kristovy krve dovede vykoupit všechny minulé i budoucí hříchy. Odtud papež čerpá svou moc udílet odpustky, když zaměňuje satisfakci uloženou lidem za zadostiučinění vykonané svatými. Hřích tak je přece jen potrestán, protože trest za něj už odpykal Syn boží.⁵⁰

Jak můžeme vidět, spis se drží v hranicích konvenční doktríny a neuchyluje se k aktuálním narážkám. Z jeho argumentace autoritami vyplývá jedině to, že autor byl skutečně právník, jak tvrdí kolofon. Zejména v druhé polovině, kde pisatel postuluje a dokazuje svou tezi, čerpá spisek z Glosy k Dekretu a z komentářů Jindřicha ze Susy ve větší míře, než výslovně přiznává. Také poznámku, že „není rozvážné disputovat o moci klíčů“, která by snad mohla budít představu aktuální diskuse o církevní autoritě, ve skutečnosti vyslovil už Hostiensis. Je proto obtížné rozhodnout, kdy asi špitálník Jan svůj výklad odpustků sepsal a přednesl. V úvahu přicházejí podle mého názoru dvě data: léto 1410 a jaro 1412. V polovině roku 1410 vrcholila v českých zemích johanitská kampaň. Alexandrova bula z července 1409 sice vypisovala milosti na pět let (tomu odpovídá i závěrečné vyúčtování zisku z českého priorátu na podzim 1414), největší výnosy ale kampaň logicky přinášela brzo

48) Hedwig RÖCKELEIN, *Die lateinischen Handschriften der Universitätsbibliothek Tübingen I (Signaturen Mc 1 bis Mc 150)*, Wiesbaden 1991, s. 287–291. Textu *Contra cruciatam* III se budu věnovat na jiném místě.

49) Titulek přichází dole na fol. 321vb.

50) Viz edici textu v příloze B.

po svém zahájení v jednotlivých spádových oblastech. To můžeme klást do jara 1410: záchytným bodem je list pro doubravnické augustiniánky z července toho roku, navíc víme, že arnhemští johanité si nechali potvrdit svůj příspěvek v dubnu 1410 a také v Anglii nezačala kampaň dříve než v červenci. Můžeme uvažovat, že licenciát Jan vystoupil s obranou privilegia svého řádu v reakci na nějakou (nám blíže neznámou) kritiku ze strany reformní skupiny. Tomu by odpovídal obsah spisku, který upouští od konkrétních údajů a zaměřuje se na teologickou podstatu odpustku. Takto by Jan mohl nejspíše čelit jakési doktrinálně-morální kritice kuriální odpustkové praxe.

Ke druhému datu, vymezenému počátkem Thiemovy mise, poukazuje listina Jana XXIII. z dubna 1412 kriminalizující johanitské kolektory a kazatele. Ta prozrazuje, že během kampaně pasovského děkana se na jednom jevišti střetly dvě odpustkové buly nároující si pozornost a hotovost věřících. O jakémisi přinejmenším potencionálním konfliktu mezi Thiemem a johanity můžeme uvažovat, mluví-li papež ve svém listě dokonce o zavírání do vězení. Nevíme ovšem, zda Jan XXIII. k tomuto opatření sáhl o své vůli, nebo na základě zpráv ze střední Evropy.⁵¹ Pokud by se týnský projev vztahoval k tomuto konfliktu, znamenalo by to, že licenciát Jan vystoupil s obranou proti nové odpustkové kampani ohrožující zájmy řádu, zvláště když její vedoucí přicházel vyzbrojen povolením perzekvovat johanity. Obrana proti papežovu zrušení rhodských odpustků by však byla pouze implicitní. Dochovaný text se o něm výslovně nezmiňuje, nemluví (vyjma nadpisu) ani o Alexandrově privilegii a jeho pětileté lhůtě. V rukou ovšem máme nejspíše písemný podklad, nikoli přesný záznam proslovu, který mohl být oproti dochovanému znění vyostřen a doplněn konkrétními údaji.

Další indicii naznačující, že spor o johanitské odpustky roku 1412 dosud nevyhasl, podává mistr Jan Hus. Jeho spis *Contra cruciatam* III, kladený do června 1412, se ve svém předposledním, jedenáctém bodě dovolává buly Alexandra V.⁵² Za nedostatek křížácké buly Jana XXIII. hlásané Thiemem tu Hus vytýká fakt, že ruší všechny ostatní odpustky: „A protože Alexandr, bezprostřední předchůdce tohoto papeže, dal odpuštění všech hříchů až na pět roků, které ještě neuplynuly, a připojil onu klauzuli: ‚Nikommu z lidí nebudiž dovoleno tuto listinu porušit‘ atd., nyní ji tento člověk papež porušuje.“⁵³ Znění článku nenechává na pochybách, že Hus má na mysli Alexandrovo privilegium pro johanity. Pět roků tu neznamená hodnotu odpustku, ale lhůtu, po kterou papež špitálníkům povolil odpustky udělovat. Husova argumentace se tu tedy v pozitivním smyslu odvolává na Alexandrovo

51) Není vyloučeno, že i samotná suspenze johanitských odustků vydaná 1. dubna 1412 reagovala na třenicu mezi řádem a komisaři neapolské kampaně. Protože však Thiemův list do Říma není dochován, nelze o tom říci nic bližšího. V dalším průběhu 15. století se staly suspenze starších odpustků běžnými, a to včetně zrušení platnosti již vydaných potvrzení. Wilhelm Ernst WINTERHAGER, *Ablaßkritik als Indikator historischen Wandels vor 1517: Ein Beitrag zu Voraussetzungen und Einordnung der Reformation*, Archiv für Reformationsgeschichte 90, 1999, s. 6–71, zde s. 38–39.

52) K variantám a datování spisu viz níže.

53) *Magistri Iohannis Hus Polemica*, ed. Jaroslav ERŠIL, Praha 1966 (= *Magistri Iohannis Hus Opera omnia* 22), s. 139; 2. vyd., Turnhout 2010 (= *Corpus christianorum. Continuatio mediaevalis* 238), s. 143. Dále uvádím stránky druhého vydání v závorce.

odpustkovou bulu. Ve skutečnosti je ale zmínka o Alexandrových milostech polemickým motivem, neboť upozorňuje na vzájemnou rozpornost papežských výnosů. Hus ji uplatnil proto, že nedlouho před jeho vlastním vystoupením proti odpustkům Praha zažila jiný spor o platnost odpustkových bul – spor mezi Václavem Thiemem a johanity od Panny Marie na konci mostu. Zdali licenciát Jan sepsal své krátké pojednání během tohoto sporu, nebo už o dva roky dříve, musí zůstat otevřené.

Konflikt ohledně johanitského privilegia je každopádně novou kapitolou v dějinách pražské odpustkové kampaně, epizodou, jež dosud zcela unikala pozornosti. Nejen že představuje předehru známého boje Husovy skupiny proti svatokupectví. Roztroušené pramenné zlomky s ní spojené navíc ukazují, že odpustkové kampaně byly poměrně běžné. Lidé byli zvyklí platit za odpuštění viny a trestu, a někteří dokonce rituálně přijímali kříž. V tomto smyslu Thiemova mise nepředstavovala nic neslýchaného, proti čemu by domácí mistři, kněží a jejich ovečky museli ihned povstat. K odporu patrně došlo až po nějaké době, kdy se naplno ukázalo, že záměr a styl Thiemových výběrčích je mnohem agresivnější, než na co byli lidé dosud zvyklí. Tak se rytířský řád johanitů stal jedním z aktérů sporu, a to na straně, na kterou se přidal i Jan Hus a jeho reformní skupina. To ještě z johanitů nečiní husity, vždyť licenciát Jan se ve své argumentaci opíral především o koncept *thesaurus ecclesie*, který Husovi nebyl ani v nejmenším blízký. Řád špitálu sv. Jana Jeruzalémského nicméně zasáhl do aktuálního dění, jitrčích náboženský a veřejný život Husovy Prahy. Bylo by proto lákavé vztáhnout na něj i onu pasáž z listu Ondřeje z Brodu z roku 1414, kde si stěžuje na náboženský rozkol a vyjmenovává názvy a přezdívky protivných stran: „ille Johannita, iste Wiklefista, ceterique Machometiste nuncupentur“.⁵⁴ Pokud je mi však známo, nebyl v té době pojem „johanité“ jako označení rytířského řádu ve vernakulárních jazycích Čech dosud rozšířen.

III. K datování a textu Husova *Contra cruciatam*

Právě zrekonstruovaná johanitská kampaň mimo jiné umožnila nově interpretovat jedno místo Husova spisu *Contra cruciatam*. Pod tímto souhrnným názvem spojil editor Husových polemik Jaroslav Eršil tři samostatné krátké projevy proti odpustkům.⁵⁵ Poslední z nich byl badatelům známý od samého počátku, protože je otištěn již ve Flacioových *Historia et monumenta*.⁵⁶ První dva objevil a v roce 1912 otiskl Jan Sedlák.⁵⁷ Spisek *Contra cruciatam* I s incipitem *Pro salutacionis affectu*,

54) *M. Jana Husi Korespondence a dokumenty*, ed. Václav NOVOTNÝ, Praha 1920 (= Sběrka pramenů českého hnutí náboženského 14, Spisy M. Jana Husi 9), s. 186–187, č. 73. V úvahu tak stále přichází, že slovo „Johannita“ je odvozeno od Husova křestního jména. Srov. k tomu Pavel SOUKUP, *The Waning of the “Wycliffites”: Giving Names to Hussite Heresy*, in: *Europe after Wyclif*, edd. J. Patrick Hornbeck – Michael Van Dussen (v tisku).

55) *Magistri Iohannis Hus Polemica*, s. 129–139 (133–144).

56) *Ioannis Hus et Hieronymi Pragensis confessorum Christi Historia et monumenta* 1, Nürnberg 1558, fol. 189v–190r.

57) Jan SEDLÁK, *Miscellanea husitica Ioannis Sedláka*, edd. Jaroslav V. Polc – Stanislav Příbyl, Praha 1996, s. 68–74.

označovaný ve starší literatuře jako „varování před odpustky“ nebo „krátké poučení o odpustcích“, zůstává známý v jediném rukopise.⁵⁸ U ostatních dvou částí však byly objeveny rukopisy nové, v Eršilově edici nepoužité.⁵⁹ Jak v případě části II, dílka o deseti bodech s incipitem *De bulla scripta de dubiosis et fallacibus indulgentiis*, tak v případě části III, dvanáctibodového letáku začínajícího slovy *Pax Cristi et fortitudo*, přitom dosud neznámé rukopisy přinášejí odlišné redakce textu. To také zavádá příčinu k přehodnocení představ o vzniku spisků *Contra cruciatam* a o jejich dataci.

Na první redakci *Contra cruciatam* II v rukopise Hs. 31 kapitulní knihovny v Merseburgu upozornil F. M. Bartoš již v roce 1957. Jeho článek v Kostnických jiskrách nezapadl docela: německým čtenářům jej resumoval merseburský archivář H. G. Müller, při svém průzkumu merseburských bohemik z něj těžil Ivan Hlaváček a na příslušném místě ho zaznamenal také soupis Husovy literární činnosti z roku 1965.⁶⁰ Do pramenné báze Eršilovy edice Husových polemik se však, jak řečeno, nedostal. Bartoš ve své stručné zprávě upozornil především na to, že merseburský text se na mnoha místech liší od znění, které z klementinského rukopisu III G 16 vydal Sedlák. Nově nalezenou verzi, psanou ve spěchu a s nápadnými chybami, považoval za Husův pokus ovlivnit jeho příznivce v královské radě tak, aby přesvědčili krále Václava IV. k zákroku proti odpustkům. Důvody jsou z větší části shodné se známou druhou redakcí, přesto se však objevuje více argumentů směřujících ke králi, přičemž některé z nich hraničí s výhrůžkou. Projev se v tomto znění podle Bartoše snad ani nedostal na veřejnost; přesto přišel do rukou merseburského biskupa Mikuláše Lubicha, absolventa pražské univerzity a účastníka kostnického koncilu. Samotný rukopis nicméně pochází z knihovny merseburského probošta Petra Sparnowa.⁶¹ Skládá se ze čtyř částí, opsaných různými písaři. První z nich obsahuje dvě disputace proti židům, množství teologických excerptů, mimo jiné o Antikristu, Hildegardino proroctví o viklefistech, soupis Viklefových článků, Husovo *Contra cruciatam* II, leták *Vobis asmodeistis* a konečně prolog k *Cena Cypriani*. Druhý písař si opsal *De contemptu mundi* Inocence III. a Burleyovy životy filosofů, dokončené v létě 1416. Třetí část tvoří *Der Renner* Hugona von Trimberg, doprovázený krátkým latinským excerptem; závěrečná část kodexu obsahuje spis *Lumen animae* datovaný 1417 a biblickou mnemotechnickou pomůcku *Sex prohibet*.⁶²

58) Vědecká knihovna Olomouc, M I 34, fol. 81r–81v.

59) Ve druhém vydání *Polemic* z roku 2010 nebyly žádné nové rukopisy použity. Blíže k tomu v mé recenzi ve *Studia mediaevalia Bohemica* 3, 2011, s. 339–341.

60) F. M. BARTOŠ, *Nový projev Husův v Merseburku*, Kostnické jiskry 1957, č. 7, s. 3; Hans Gottfried MÜLLER, *Ein Merseburger Quellenfund zur Lebensgeschichte von Johann Hus*, Merseburger Land. Zeitschrift für Heimatgeschichte und Kultur des Merseburger Kreisgebietes 1, 1963, s. 109–119; Ivan HLAVÁČEK, *Z merseburských bohemik*, Československý časopis historický 13, 1965, s. 89–98, zde s. 95; F. M. BARTOŠ – Pavel SPUNAR, *Soupis pramenů k literární činnosti M. Jana Husa a M. Jeronýma Pražského*, Praha 1965, s. 104.

61) Na to upozornil H. G. MÜLLER, *Ein Merseburger Quellenfund*, s. 119; I. HLAVÁČEK, *Z merseburských bohemik*, s. 92, považuje za málo pravděpodobné, že by rukopis předtím patřil Lubichovi.

62) Stručný obsah kodexu podává I. HLAVÁČEK, *Z merseburských bohemik*, s. 94–96.

Argumenty proti odpustkové bule v *Contra cruciatam* II jsou zčásti klasické: Jan Hus tvrdí, že křížácká výzva odporuje přikázání lásky a tím i božímu zákonu a že odpustky jsou lživé, protože nikdo si nemůže být jistý, že si za své peníze odnese odpuštění. Varuje také, že odpustková kampaň přinese království jedině zmatky a ostudu. Další důvody už se pouští nepokrytě na půdu politiky. V šestém bodě Hus vyjadřuje obavu, že až papež křížáckou bulou zničí jednoho krále, obrátí se proti dalšímu a bude štvát jednoho proti druhému, jako když Bonifác IX. chtěl z uherského trůnu sesadit Václavova bratra Zikmunda ve prospěch jeho rivala Ladislava. Následující článek varuje, že papež vybere mnoho peněz, ale nepoužije je na nic dobrého, což ukazuje příklad milostivého léta. Když Bonifác zbohatl na jubilejních odpustcích, odvděčil se pokusem sesadit uherského krále. Zde se obě verze začínají lišit nejen formulačně, ale také obsahově. V první redakci Hus říká, že nynější papež (tedy Jan XXIII.) je spolčen s uherským králem (tedy Zikmundem) a nic nedělá bez jeho souhlasu. Tuto nevyslovenou, ale zřetelnou hrozbu Václavovi IV. Hus v druhé redakci vynechal, patrně jako nedostatečně podloženou. Do sedmého článku místo ní přidal zmínku o tom, že papež využije výtěžek z kampaně na svou nádheru a rozdává jej kardinálům, kteří jsou jeho žoldnéři.

Také závěr spisku se v obou verzích dosti liší. První redakce končí bodem 9, v němž Hus vyzývá krále ke svolání univerzitních mistrů a vyslechnutí jejich rady. Pokud král odpustkovou kampaň povolí, bude se říkat, že to udělal z hamižnosti. Jako kdysi za milostivého léta z toho navíc vzejdou spory. Říká se, že proti odpustkům povstali v Anglii, Francii a v osmi dalších krajinách. Když věřící vyslyšeli žádosti legátů, ukázalo se, že nebyly upřímné, ale šlo jim o peněžité dávky. Král by se tedy měl poradit a rozhodnout podle toho, co je v souladu s boží vůlí a prospěchem všech. Ve druhé redakci Hus vsunul jako devátý bod stížnost na kuriální proradnost. Ta se projevuje tak, že papež a kardinálové vydají bulu proti nějakému království, a pak změní názor a akci odvolají. Jistější tak je věřit pohanům. Jako desátý bod potom následuje výzva ke svolání poradního sboru. Hus hovoří o univerzitních mistrech a kazatelích. Jubilejní rok už nepřipomíná, podobně nevaruje krále před lakotou. Na škodlivosti buly však trvá a připomíná, že ji neschválili ani jinde – v Anglii, ve Francii, ve Vídni ani v jiných zemích.⁶³

Husovo dílko *Contra cruciatam* II je zjevně adresováno králi, a to pravděpodobně prostřednictvím jeho blízkých dvořanů. První redakce při zmínkách o králi ještě kolísá mezi třetí osobou (*si tunc rex admitteret*) a jeho přímým oslovením *si admittetis* (pokud zde ovšem nejsou míněni kolektivně jeho rádci). V merseburském rukopise je text opatřen nadpisem, který je třeba nepochybně emendovat jako „Znění artikulů předložených panu králi českému“. Oba rukopisné zápisy navíc doprovázejí písarské paratexty, které upozorňují na okolnosti vzniku a vůbec historický kontext díla. V merseburském kodexu je to poznámka o tom, že král skutečně univerzitu svolal, Hus a jeho stoupenci však byli přehlasováni dvojnásobným počtem odpůrců. Když pak chtěl Hus své názory prosadit silou, zakázal král podnikat cokoli proti papeži, jeho bulám a legátům. Tři lidé, kteří neuposlechli, byli

63) První redakci spisu s vyznačením shod s redakcí druhou viz v příloze C.

zkrácení o hlavu.⁶⁴ Nadpis v pražském kodexu především určuje spornou bulu jako křížáckou výzvu proti neapolskému králi Ladislavovi z roku 1412. Spíše než na přesvědčování krále poukazuje na Husovo kázání proti krvelačné bule. Přípisek jinou rukou připomíná, že záležitost byla proti Husovi použita také v Kostnici.⁶⁵

Následnost obou verzí je poměrně zřejmá. Pražský rukopis má oproti merseburšskému lepší gramatiku, působí promyšleněji a je poněkud umírněnější – ne snad v názoru na hlavní věc, ale co do volby a formulace argumentů, zejména pokud se dotýkají osoby krále Václava. První redakci *Contra cruciatam* II psal Hus zřejmě ve spěchu, což se projevilo i na její jazykové podobě (kterou navíc dosti zkrátil merseburšský písař). Vznikla patrně jako podklad k bleskovému jednání. Snad měl Hus svého člověka v králově okolí, kterého chtěl tímto textem instruovat. Brzy jej přepracoval do jakési publikovatelné verze; i tu však máme dochovanou jen v jednom rukopise. Ve druhé verzi autor vypustil některá nepodložená nebo příliš přímá tvrzení (např. o tajném komplotu Jana XXIII. se Zikmundem).

Jeden detail z posledního bodu pak může napomoci i datování celého spisu. Jan Sedlák jej kladl do doby před započítím odpustkové kampaně.⁶⁶ Václav Novotný naopak tvrdil, že spisek prozrazuje znalost papežské buly i instrukcí a datoval jej „na začátku řádění Tiemova“.⁶⁷ František Šmahel jej řadí do období před tím, než vešel ve známost králův souhlas s kampaní.⁶⁸ Formulace *Contra cruciatam* II podle mého názoru nepochybně ukazují, že spisek vznikl před začátkem odpustkové kampaně, v době, kdy Václav Thiem a Pace Fantuzzi vyjednávali o jejím zahájení. Hus tu prezentuje svůj názor, že kázání takovýchto odpustků „nemá být v tomto království připuštěno“ (*in regno isto admitti non debet*). Kdyby se tak stalo, mohlo by dojít k mnoha svárům (*si admitterentur tales indulgencie, timendum est...*).⁶⁹ Domnívám se navíc, že právě projevy typu *Contra cruciatam* II – a možná přímo tento spisek – se staly Thiemovi podnětem, aby zpětně obvinil z viklefského smýšlení i vídeňskou univerzitu, která se za jeho podnik nepostavila dost důrazně. Ve druhé redakci Hus prozrazuje, že ví o nesnázích, s nimiž se Thiem v rakouském sídelním městě potkal. Tento spor, jak jsem se pokusil výše doložit, vypukl nejdříve kolem poloviny dubna (jinak by se o tom byl Thiem ve zprávě papeži patrně zmínil a nedostal by pochvalu za svou píli, a navíc by 7. dubna nesvěřoval vídeňským mistrům vybrané peníze). V první redakci ovšem Hus o Vídni dosud nemluvil. Proto je třeba klást vznik *Contra cruciatam* II v první verzi do dubna či nanejvýše začátku května 1412, konkrétně do okamžiku, kdy nunciové jednali na nejvyšších místech o zahájení kampaně a Husovi se (zřejmě nečekaně) naskytla možnost ovlivnit královo okolí. Druhá verze pak musela vzniknout po příchodu zprávy o komplikacích ve Vídni, tedy na konci dubna nebo v první polovině května 1412.

64) F. M. BARTOŠ, *Nový projev*, s. 3. Přípis je v plném znění otištěn v příloze C.

65) *Magistri Iohannis Hus Polemica*, s. 13 (XX); J. SEDLÁK, *Miscellanea*, s. 72.

66) J. SEDLÁK, *Miscellanea*, s. 71–73; J. SEDLÁK, *M. Jan Hus*, s. 232.

67) V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus I/2*, s. 81–83. S tím se ztotožnil i F. M. BARTOŠ, *Literární činnost M. J. Husi*, Praha 1948, s. 84, č. 73–74, a F. M. BARTOŠ – P. SPUNAR, *Soupis*, s. 103–104, č. 53–54 (omylem se však na obou místech datuje „po květnu 1411“).

68) F. ŠMAHEL, *Jan Hus*, s. 121–123. Králův souhlas autor bez udání pramene klade k 7.–10. červnu.

69) *Magistri Iohannis Hus Polemica*, s. 134–135 (138–139).

Padá tím Novotného datování dílka až do doby po zahájení prodeje odpustků. Důvody, jimiž se snažil vypořádat s konjunktivní formulací o připuštění buly, neobstojí (Hus prý i po začátku kampaně mluvil tak, jako by král ještě nerozhodl, protože doufal, že svůj souhlas odvolá).⁷⁰ *Contra cruciatam* II tedy neshrnuje Husovy námitky vyjádřené v kázáních z 22.–29. května, ale naopak tato kázání předjíhá. Čísła, která prvním dvěma částem *Contra cruciatam* – ve skutečnosti ovšem samostatným dílkům – přidělil jejich objevitel Jan Sedlák, tak nemusejí odpovídat pořadí jejich vzniku. Sám Sedlák se ostatně domníval, že část I je mladší než část II. Datovat list o pěti člancích známý jako *Contra cruciatam* I je ovšem krajně obtížné. Většina textu je opsána z Viklefa, takže Novotný soudil, že jej Hus sepsal, když se připravoval na svou protiodpustkovou disputaci ze 17. června.⁷¹ V díle ale najdeme minimum konkrétních odkazů, dokonce chybí i jinak obvyklý poukaz na „nynější“ bulu papeže proti Ladislavovi a na kruciátu vůbec.

Nelze tak vyloučit ani to, že spisek vůbec nepatří do kontextu bouří roku 1412, ale vzniknul dříve, jako poučení o problematice odpustků psané z viklefského stanoviska. Ostatně sama atribuce Husovi se nezakládá na rukopisných svědectvích jako u části II, nýbrž je (všeobecně přijatým) dohadem Jana Sedláka, stojícím právě na shodě citátů z Viklefa zde a v Husově disputaci.⁷² Nepříliš konkrétní slova *iste modus currens iam indulgenciarum* mohou odkazovat stejně tak na probíhající odpustkovou kampaň, jako zcela obecně na způsob udělování odpustků v Husově době (na rozdíl od doby církevních otců, na něž se autor odvolává). Také slova *taxare*, typického pro odpustkový spor z roku 1412, je užito jinak než v ostatních polemikách. Hus zde nekritizuje stanovování pevných cen za odpustky, které bylo součástí kampaně z roku 1412, nýbrž uvádí, že každý bude po smrti ohodnocen podle svých zásluh (*correspondenter ad sua merita vel demerita taxabuntur*), a nemusí si proto opatřovat odpustky. Jediné místo, které dovoluje pomýšlet na aktuální bulu Jana XXIII., je interpolace Viklefova textu, kde Hus k biskupským odpustkům dodává i indulgence papežské a jakékoli jiné.⁷³ Sepsání listu *Contra cruciatam* I si lze jen těžko představit uprostřed největších kontroverzí ohledně neapolské kruciáty. Pod souhrnný Eršilův titul se vlastně vůbec nehodí, neboť hovoří povětšinou o biskupských odpustcích, a o kruciátě se vůbec nezmiňuje. Pokud bychom přesto chtěli hledat jeho původ v roce 1412, šlo by nejspíše o poučení o dané problematice pro některého kněze (autor ho oslovuje *mi frater*), jehož se aktuální spor o Janovu bulu a přehmaty Thiemova týmu příliš netýkal.

Třetí část *Contra cruciatam* pak bývá obecně datována do druhé půlky června 1412. Jedná se o 12 bodů proti odpustkům. Ve zmíněné edici Flacia Illyrica jsou opatřeny nadpisem, který je klade do doby po sv. Vítu (tj. 15. červnu) 1412. Z toho také vycházeli ve své dataci Jan Sedlák i Václav Novotný.⁷⁴ František Šmahel spis

70) V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus* I/2, s. 81–83.

71) Tamtéž, s. 80–81.

72) J. SEDLÁK, *Miscellanea*, s. 69.

73) Citáty *Magistri Iohannis Hus Polemica*, s. 132–133 (136–137), interpolace s. 131, ř. 24 (s. 136, ř. 28).

74) J. SEDLÁK, *M. Jan Hus*, s. 239; V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus* I/2, s. 97; stejně i F. M. BARTOŠ, *Literární činnost M. J. Husí*, s. 84–85, č. 75 a F. M. BARTOŠ – P. SPUNAR, *Soupis*, s. 104–105, č. 55.

odhadem položil k prvnímu jednání v Žebráku;⁷⁵ ostatní autoři nicméně dílo považují za poučení kněžím a instrukci ke kázání, ne za podklad k jednáním. Pro zhodnocení *Contra cruciatam* III je klíčové srovnání textu vydaného v *Historia et monumenta* s dochovanými rukopisy. To totiž ukáže, že se znění starého tisku od rukopisů místy liší. Snad právě k této skutečnosti poukazuje jinak nerozvinutá Novotného poznámka, že leták měl, „jak se zdá po jistém přepracování“, sloužit k poučení kněžím.⁷⁶ V edici Jaroslava Eršila je použito pět rukopisů; *Monumenta* mezi textovými prameny vůbec nefigurují, zřejmě právě pro svoji odlišnost. Díky pokračující katalogizaci jsou dnes nicméně známy dva další rukopisy, které vrhají na autenticitu znění otištěného Flaciem nové světlo. Jde o tübingský rukopis Mc 144, z něhož už známe projev johanity Jana, a především o kodex městské knihovny v Budyšíně 8° 6.⁷⁷

K základnímu textu psanému hlavním písařem budyšinského rukopisu doplnila druhá ruka na volné místo obě odpustkové buly Jana XXIII. a leták *Contra cruciatam* III opatřila glosami. Ty přinášejí variantní čtení, která ve valné většině odpovídají právě norimberskému tisku *Historia et monumenta*. To je důkazem, že znění *Monument* existovalo v rukopisné podobě už v 15. století a není výmyslem raně novověkého tiskaře. Flaciovo vydání ve skutečnosti zachycuje autentické znění druhé redakce Husova letáku. Místa, kterými se druhá redakce liší od první, přitom pocházejí z Husovy obsáhlé kvestie *De indulgenciis* ze 17. června. Kvestie je použita právě jen v úryvcích, které dodává druhá redakce, nikoli v textu redakce první. Pro datování *Contra cruciatam* to znamená, že první redakce, tedy ten text, který máme vydán v moderní edici mezi Husovými polemikami, vznikla před 17. červnem 1412. Pouze druhá redakce, jak ji otiskují a datují *Monumenta*, pochází z druhé poloviny června, tedy z doby po svatovítské synodě konané 16. června 1412.⁷⁸

IV. Kdy začalo v Praze hlásání odpustků?

Příchod odpustkových komisařů do Prahy a počátek jejich kampaně zůstává v historické literatuře předmětem dohadů. Jak již víme, Václav Thiem a Pace Fantuzzi opustili pravděpodobně na přelomu března a dubna Rakousy a 7. dubna 1412 už byli v Praze. Cesta je snad vedla přes Český Krumlov, sídlo Jindřicha z Rožmberka. Tomu papež adresoval jeden z doporučujících dopisů pro své vyslance, který se

75) F. ŠMAHEL, *Jan Hus*, s. 125.

76) V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus* I/2, s. 97.

77) Universitätsbibliothek Tübingen, Mc 144, fol. 152r. Stadtbibliothek Bautzen, 8° 6, fol. 205r–206v. K němu srov. Thomas KRZENCK, *Die Bautzener Hussitica der ehemaligen Gersdorfschen Bibliothek*, Studie o rukopisech 31, 1995–1996, s. 153–178, zde s. 169, a Renate SCHIPKE – Kurt HEYDECK, *Handschriftencensus der kleineren Sammlungen in den östlichen Bundesländern Deutschlands*, Wiesbaden 2000, s. 46. Krzenckův údaj (s. 166) o *Contra cruciatam* v budyšinském rukopise 4° 25, fol. 205r–229r, je chybný.

78) Problematice obou redakcí a připojeného textu „Predicandum est populo...“ se věnují v separátne připravované studii *Dvě redakce Husovy polemiky Contra cruciatam III a program husitské agitace z roku 1412*, jejíž závěry zde shrnuji. Srov. též Pavel SOUKUP, *Jan Hus. Život a smrt kazatele*, Praha 2015, s. 104.

dodnes dochoval v třeboňském archivu.⁷⁹ V Praze se nejspíše ubytovali v domě Ješka z Topanic, kde je datován zmíněný list do Vídně.⁸⁰ Druhou polovinu dubna vyplnily přípravy kampaně. Vyslanci očekávali papežovu odpověď na Thiemův list, jež mohla dorazit někdy koncem měsíce. Především ale jednali o kapesném na výlohy, které jim před odjezdem přislíbil správce apoštolské komory. Teprve 1. května místní papežský kolektor Jan z Moravy předal Thiemovi alespoň 40 kop grošů, splacených ve prospěch kurie vyšehradskou kapitulou.⁸¹ Průběh dalších událostí lze rekonstruovat jen hypoteticky. Považuji za pravděpodobné, že Thiem zahájil jednání s církevní i světskou vrchností o přípuštění odpustkové kampaně, jako to udělal ve Vídni a jak to bylo vůbec zvykem.⁸² V literatuře najdeme v zásadě dvě rozdílná líčení, jak hlásání odpustků v Praze začalo. Podle Václava Novotného Thiem navštívil Prahu 1. května, ale jen nakrátko a inkognito, aby se přichystal na druhý, slavnostní vjezd a začal s prodejem odpustků.⁸³ Obecně se soudí, že si k tomu vybral některý větší svátek, podle Novotného nejspíše svatodušní neděle 22. května. K tomuto datu se v Husově postile objevuje první zmínka o papežské bule. V úvahu přichází i termín dřívější, pokud bychom se Sedlákem položili zlomek kázání se zmínkou o odpustkové bule k svátku Nanebevstoupení, tedy ke 12. květnu.⁸⁴ Novotného verze se v dalším bádání prosadila a 22. květen se považuje za nejpravděpodobnější datum začátku pražské odpustkové kampaně.⁸⁵

Brzy po začátku kampaně se podle Václava Novotného zvedla vlna odporu, jež se projevila nejen v Husových kázáních, ale také v jeho stručných polemikách známých dnes pod názvem *Contra cruciatam*. Tomuto řešení ale stojí v cestě překážka v podobě Thiemových listů do Vídně, které Novotný neznal. Z nich víme, že nunciové byli v Praze už 7. dubna, a dále, že se 23. května sešla vídeňská univerzita, aby vyslechla a projednala Thiemovo nařčení z viklefismu. Jistěže ani za českými hranicemi nebyl viklefismus něčím úplně neznámým. Právě Vídeň měla v živé paměti proces s Jeronýmem Pražským o dva roky dříve. Navíc se květnová schůze nad Thiemovým listem konala pod egidou rektora Jana Siwarta, který si o rok později svou insinuací viklefistů vysloužil odpověď Jana Husa a rektora Michala z Malenic.⁸⁶ Přes-

79) Státní oblastní archiv Třeboň, Historica 141; MVB 6, s. 381, č. 607.

80) Dům se mi nepodařilo lokalizovat.

81) Listinu vydal Hynek KOLLMANN, *O kollektorech komory papežské v Čechách a censu vyšehradském do počátku století XV, jako výklad k listině kollektora M. Jana z Moravy z r. 1412*, Věstník Královské české společnosti nauk 1897, tř. 1, č. 27, s. 1–4; srov. *Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV, tomus 2*, ed. Vladimír VAVŘÍNEK, Praha 1968, s. 47, č. 136; MVB 6, s. 386, č. 635.

82) Viz příklad z Pruska z roku 1427 in Pavel SOUKUP, *Preaching the Cross against the Hussites, 1420–1431*, in: *Partir en croisade à la fin du Moyen Âge. Financement et logistique*, edd. Daniel Baloup – Manuel Sánchez Martínez, Toulouse 2015 (= *Croisades tardives 4*), s. 195–212, zde s. 202–205.

83) Novotného kombinace je založena na skutečnosti, že Albík z Uničova je ještě 14. května nazýván zvoleným arcibiskupem. Pokud by mu Thiem byl přinesl pallium, musela by jeho návštěva v Praze 1. května být pouhou epizodou, při které k předání pallia nedošlo. V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus I/2*, s. 72, pozn. 1. Tento dohad však padá s dokladem, podle něž pallium pro Albíka přinesl chlumský farář Jakub *de Donka*, který tím byl pověřen 28. 3. 1412: MVB 6, s. 405–406, č. 693–694.

84) V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus I/2*, s. 70–80.

85) Příkladní se k němu i F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce 2*, s. 252, byť datum pokládá za nadále sporné.

86) František ŠMAHEL, *Život a dílo Jeronýma Pražského. Zpráva o výzkumu*, Praha 2010, s. 49–53, 62 a 68.

to snad nechybíme, budeme-li předpokládat, že Thiema napadlo obžalovat vídeňské mistry z Viklefovy hereze nikoli v Rakousích, nýbrž až poté, co se v Praze setkal s tuhou opozicí viklefské skupiny mistrů, kazatelů a jejich stoupenců. Termín *ante quem* pro vypuknutí odporu vůči papežské bule v Praze je tak nutno klást alespoň týden před 23. květen, tedy asi do poloviny měsíce. Pokud bychom přijali Novotného tezi, podle níž se tento odpor zvedl po slavnostním vyhlášení buly, museli bychom do první poloviny května posunout i začátek kázání křižáckých odpustků.

Je tu ovšem ještě verze druhá, které je rovněž třeba dopřát sluchu. Několik let před Novotným publikoval svou monografii o Husovi Jan Sedlák. I on předpokládal Thiemův příchod do Prahy v květnu 1412, na rozdíl od Novotného však vyhradil Husovi čas na kritiku buly ještě před tím, než Thiem získal královo a arcibiskupovo svolení a začal kázat.⁸⁷ O postoji krále a arcibiskupa či o jeho případných proměnách víme poměrně málo, a to, co víme, nedokážeme časově zařadit. Ve formulářové sbírce Václavovy kanceláře se dochoval nedatovaný list papeži, kterým král informuje hlavu křesťanstva o nálezu pražské univerzity týkajícím se neřádů při hlásání odpustků. Papeže žádá, aby zjednal nápravu, tak aby lid nebyl podváděn neopodstatněnými sliby spásy. Václav Novotný soudil, že dopis nebyl expedován a že představuje pouze pokus reformní skupiny ovlivnit krále. Skutečně se zdá, že tu kdosi doufal ve vyvolání petiční akce, jaká proběhla v roce 1410. Koncept listu se zmiňuje o tom, že podobné listy zaslali také doktoři a mistři univerzity a pražská města. O takových listech však nic nevíme, takže celý pokus zřejmě selhal.⁸⁸

Václav IV. naopak zaslal list svému polskému protějšku Vladislavu Jagellovi a žádal ho, aby nařídil hlásání kříže. Každý, kdo touží po odpustcích, má se prý vydat do Itálie na pomoc proti Ladislavovi Neapolskému, který překáží jednotě církve.⁸⁹ Václavovy politické pohnutky můžeme odhadnout: Ladislav byl protivníkem lucemburských zájmů na Jadranu a také s Řehořem XII. se Václav rozešel.⁹⁰ Méně jasné je, čeho chtěl král dopisem dosáhnout. Doslechl se snad o hrozících potížích odpustkové kampaně také u severního souseda? Kompetence Thiema a Fantuzziho do Polska nesahaly, takže list nelze chápat jako doporučení pražským komisařům pro další cestu. Dvě věci jsou nicméně z listu zřejmé: že se Václav postavil za křižáckou bulu Jana XXIII. a že předpokládal, že také v Polsku bude mít rozhodující slovo při spuštění kampaně král. Podobně tomu bylo zjevně i v Praze. Víme už, že právě za účelem ovlivnění krále napsal Jan Hus někdy v dubnu či počátkem května 1412 první verzi *Contra cruciatam* II. Po králi požadoval, aby svolal univerzitu a vyžádal si od ní expertní stanovisko – tedy jednal přibližně v intencích neodeslaného listu papeži.

87) J. SEDLÁK, *M. Jan Hus*, s. 231–232. Podobně už J. SEDLÁK, *Miscellanea*, s. 71–73.

88) List vydal Franz Martin PELZEL, *Lebensgeschichte des Römischen und Böhmisches Königs Wenceslaus II*, Prag – Leipzig 1790, Urkundenbuch, s. 151, č. 234; srov. k tomu V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus* I/2, s. 83; V. HADAČ, *Summa cancellariae regis Bohemiae (Cancellaria regis Wenceslai IV)*. *Kritický rozbor a srovnání rukopisů*, Časopis Archivní školy 4, 1926–1927, s. 11–48, zde s. 31.

89) *Codex epistolaris saeculi decimi quinti* II, ed. Anatol LEWICKI, Kraków 1891 (= Monumenta mediaevali historica res gestas Poloniae illustrantia 12), s. 48.

90) V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus* I/2, s. 84.

Univerzitní schůze se nakonec konala, ale zjevně až poté, co král s kampaní souhlasil (a tedy zřejmě i poté, co distribuce odpustků začala). Studenti a bakaláři Husova okruhu tu žádali po mistrech teologie, aby zodpověděli jejich kritické dotazy k odpustkové bule. Doktoři se odpovědi vyhnuli s poukazem na to, že se nechtějí protivit příkazům krále a papežské bule, již přijali jak Václav IV., tak arcibiskup a kapitula.⁹¹ Výše zmíněný přípisek v merseburském rukopise tvrdí, že schůzi svolal sám král na naléhání viklefstů a že Hus a jeho strana předložili (avšak neprosadili) návrhy odpovídající textu *Contra cruciatam* II.⁹² Václav IV. každopádně vystavil komisařům dokonce písemné potvrzení svého souhlasu s kampaní.⁹³ Arcibiskup Albík patrně jednal konformně s králem. V jistém okamžiku, který nedovedeme přesněji určit, se pokusil odpustkovou kampaň regulovat tím, že zakázal největší výstřelky, zejména stanovování tax za odpuštění.⁹⁴ Když Hus připravoval svou disputaci o papežské bule, vydali se za Albíkem dva členové teologické fakulty a přesvědčovali ho, aby disputaci zakázal. Albík si pak Husa předvolal, přičemž došlo ke kazatelovu setkání a rozhovoru s papežskými vyslanci.⁹⁵ To se muselo stát asi v první polovině června, neboť Husova disputace proběhla 17. téhož měsíce – jedno z mála pevných dat, o které se můžeme opřít.

Zahájení odpustkové kampaně naproti tomu stále zůstává zahaleno tajemstvím. Panuje shoda na tom, že pro slavnostní vyhlášení buly se nabízel některý větší svátek. V dubnu až červnu 1412 to mohlo být sv. Jiří (23. dubna), Nanebevstoupení Páně (12. května) nebo Boží hod svatodušní (22. května), snad i Svatá Trojice o týden později nebo Boží tělo (2. června). Připustíme-li, že debata o bule probíhala už před zahájením kampaně, nepomohou nám v dataci ani vídeňské prameny – ty totiž datují počátek pražského sporu o odpustky, ne počátek jejich distribuce. Domácí letopisy nejsou nijak sdílnější. Konkrétnější časové údaje má až Václav Hájek z Libočan. Ten píše, že Jan Hus kázal proti bule hned první neděli po jejím zveřejnění a v pondělí oznámil na toto téma disputaci. Ta se konala v pátek 17. června, takže začátek hlásání odpustků by podle Hájka spadal do týdne od 6. do 12. června. Během něj by se však musely seběhnout všechny známé události na arcibiskupství a univerzitě, což je možné asi jen teoreticky. Ostatně i události tří týdnů po disputaci stlačil Hájek do jediného víkendu.⁹⁶ Opustíme-li

91) *Documenta Mag. Joannis Hus vitam, doctrinam, causam illustrantia*, ed. František PALACKÝ, Praha 1869, s. 449; Mistr Jan HUS, *Tractatus de ecclesia*, ed. S. Harrison THOMSON, Praha 1958, s. 134–135. Viz k tomu V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus* I/2, s. 87 a 90–91, kde i odkazy na další prameny.

92) Viz níže přílohu C. Protože formulace první redakce *Contra cruciatam* II ji zjevně řadí před královo rozhodnutí o odpustkové bule, zatímco zápis doktorů teologie o univerzitní schůzi se výslovně odvolává na Václavovu podporu odpustkové kampani, pokládám za nemožné, aby Hus předložil univerzitě *Contra cruciatam* II tak, jak se čte v merseburském rukopise. Merseburský přípisek patrně myslí námítky v podobném duchu, v jakém se nese Husův spisek.

93) Zmiňuje se o tom J. Hus, *Tractatus de ecclesia*, s. 135.

94) Svědectví Husa a Pálce in: *Documenta*, s. 451; Johann LOSERTH, *Beiträge zur Geschichte der husitischen Bewegung* 4. *Die Streitschriften und Unionsverhandlungen zwischen den Katholiken und Husiten in den Jahren 1412 und 1413*, Archiv für österreichische Geschichte 75, 1889, s. 287–413, zde s. 339. K tomu V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus* I/2, s. 85 a J. SEDLÁK, *M. Jan Hus*, s. 231–232.

95) *Magistri Iohannis Hus Polemica*, s. 375–376 (434–435); V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus* I/2, s. 92.

96) Václav HÁJEK Z LIBOČAN, *Kronika česká*, ed. Jan LINKA, Praha 2013, s. 860–863.

tohoto nespolehlivého svědka, zbývají ze soudobých pramenů už jen Husova kázání. Potíž se středověkými kazatelskými sbírkami přirozeně je, že nezachycují věrně, co řečník pronášel z kazatelny. Jde většinou o texty připravené předem, nebo přepracované později, vždy ale opisované pro svou rétorickou výzdobu a teologickou argumentaci, ne jako dokumenty historických událostí. Také *Postilla adumbrata*, Husův kazatelský nástin z let 1411–1412, prošla jako celek redakcí až ke konci roku a autor do ní leccos doplňoval.⁹⁷ Jistým vodítkem nám však kázání přece jen mohou být, zvláště v případech, kdy pro doplňování zmínek o křížové bule do textu až dodatečně není žádný zřejmý důvod. V Husově postile najdeme první kritické vyjádření o odpustkové bule skutečně na Letnice, další, obšírnější na Svatou Trojici a pak ještě několikrát.⁹⁸

Je tu však ještě jeden, patrně starší doklad. Text v rukopise olomoucké Vědecké knihovny M I 34 udává šest číslovaných a jeden dodatkový důvod, proč nynější prelátí na rozdíl od církevních otců nekonají zázraky. Čtvrtý důvod zní, že svatí odpouštěli svým protivníkům, zatímco dnešní prelátí jsou krutí a nesmiřitelní. Důkazem je nynější bula proti králi Ladislavovi, která odpouští hříchy za jeho zabití a proklíná ho a jeho potomstvo až do čtvrté generace. Jan Sedlák pokládal tento text za zlomek Husova kázání na Nanebevstoupení Páně a ocitoval z něj dvě věty. Václav Novotný k tomu poznamenal, že pokud se domněnka potvrdí, bude třeba posunout začátek projevu odpustků ke 12. květnu. Pokud je mi známo, nikdo se zlomkem od té doby nezabýval, takže není jasné ani to, proč jej Sedlák přičkl Husovi a datoval k Nanebevstoupení.⁹⁹

Prozkoumání celého dochovaného znění sice naznačí odpovědi na tyto otázky, k nepochybnému určení fragmentu však vést nemůže. Text začíná slovy, jež napovídají, že jde skutečně o úryvek z původně delšího textu: „Když je řeč o špatných představených církve, proč nečiní zázraky jako kdysi, říkám...“ První důvod je jejich nedostatečná víra, projevující se také tím, že nevěří, že budou za své hříchy na věčnosti potrestáni. Druhý důvod je, že na rozdíl od církevních otců usilují o marnou slávu. Třetí a čtvrtý důvod pocházejí z Dialogů Řehoře Velikého. Podle nich Bůh vychází vstříc vůli svatých za to, že dodržují jeho přikázání a že jsou velikorysí v odpouštění křivd. Zde autor připojuje aktuální poukaz. Nynější prelátí jsou ke svým protivníkům krutí, jak je vidět na současné křížácké bule, která chce krále Ladislava zabít a jeho příbuzenstvo až do čtvrtého pokolení proklít. Pátý důvod se odvolává na Eusebiovu Církevní historii, podle níž svatí otcové udělovali všechna dobrodiní zdarma, zatímco prelátí si dají za obroč zaplatit a ještě očekávají díky. Šestým důvodem je příchyllost prelátů ke světským věcem, kvůli níž ztratili schopnost

97) *Magistri Iohannis Hus Postilla adumbrata*, ed. Bohumil RYBA, Praha 1975 (= *Magistri Iohannis Hus Opera omnia* 13), s. 8; 2. vyd., Turnhout 2015 (= *Corpus christianorum. Continuatio mediaevalis* 261), s. XX. Dále uvádím stránky druhého vydání v závorce.

98) *Magistri Iohannis Hus Postilla adumbrata*, s. 247 (254), 252–253 (259–260), 290 (302), 323 (337–338).

99) J. SEDLÁK, *M. Jan Hus*, s. 234, pozn. 4; V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus* 1/2, s. 79, pozn. 1. F. M. BARTOŠ, *Literární činnost M. J. Husí*, s. 41, č. 13/6 a F. M. BARTOŠ – P. SPUNAR, *Soupis*, s. 134–137, č. 85/4, kázání pouze evidují.

konat zázraky. Posledním důvodem je pak to, že zázraky sloužily k upevnění víry v době prvotní církve, zatímco dnes už by se mělo věřit i bez nich.¹⁰⁰

Pro Husovo autorství mluví jediný důvod: obsahová (a ve velmi omezené míře i formulační) shoda mezi olomouckým výpiskem a třetí částí *Contra cruciatam*. Týká se oné pasáže papežovy buly, kde proklíná čtyři pokolení Ladislavových příbuzných, tedy generace, které se ještě ani nenarodily. Nejde o doslovnou přejímku: oproti *ipsum usque generacionem 4^{tam} condempnantes* olomouckého rukopisu má *Contra cruciatam* slova *condempnat ... cum adherentibus usque ad quartam generacionem* a oproti *condempnabunt nondum natos* čteme *qui nondum sunt nati, ab homine condempnantur*.¹⁰¹ Protože pasáž se opírá o odpustkovou bulu, nelze význam paralely přeceňovat – mohl ji napsat kterýkoli z kritiků křížáckých odpustků.¹⁰² Jistě nevíme ani to, že jde o zlomek kázání, jak usoudil Jan Sedlák, byť použité autority by tomuto žánru vcelku odpovídaly. Až na výjimky jsou zdroje parafrázovány spíše než citovány, nedbá se příliš ani na podrobné uvedení pramene odkazem na kapitolu, jak to bylo zvykem v odborných pracích. Z méně běžných zdrojů zaujmou Eusebiova *Historia* a „abbas Paulus“. Na první z nich (být na jinou pasáž) se Jan Hus odvolal v České postile; pouštní otec Pavel v jeho vydaném díle citován není, skutečný pramen – *Vitae patrum* – jsou nicméně užity na jednom místě tzv. Betlémských kázání.¹⁰³ Volnějši práce s prameny však ještě nedokazuje, že se zde skutečně jedná o zlomek kázání. Docela dobře by mohlo jít i o část polemiky, zřejmě nikoli ryze akademické, ale spíše letákového charakteru, jako je máme doloženy právě v souboru *Contra cruciatam*.¹⁰⁴ Datování by se tím jen zkomplikovalo.

I kdybychom připustili, že kritika proklínání čtvrtého pokolení v *Contra cruciatam* III a v olomouckém zlomku vyšla z jednoho pera, je těžké určit jejich časovou následnost. Fragment má v tomto bodě obsáhlejší argumentaci, když dodává, že Ladislavova genealogie možná ani do čtvrtého pokolení nedojde a že mnozí z jeho příbuzných mohou být predestinováni ke spáse. Je snad dochovaný zlomek rozvedením kritiky načrtnuté letmo v oběžníku *Contra cruciatam*? Téma probleskne také Husovou kvestií ze 17. června, autor se mu však záměrně nevěnuje.¹⁰⁵ Není bez zajímavosti, že úvodní věty *Contra cruciatam* III výslovně uvádějí, že autor veřejně kázal a káže proti papežské bule. Podle toho by tedy kritická kázání měla

100) Edici celého zlomku podávám v příloze D.

101) *Magistri Iohannis Hus Polemica*, s. 136 (140) a edice v příloze.

102) Dostupné texty buly *Rex regum* z 9. 9. 1411 příslušnou pasáž postrádají. Předpokládám, že patří do lacuny, kterou lze vidět za slovy „ineffabiliter insigniviv etc.“ Srov. MVB 6, s. 361, č. 561; *Ioannis Hus ... Historia et monumenta* 1, fol. 171r; NK Praha, XI E 3, fol. 133r.

103) Mistr Jan Hus, *Česká nedělní postila. Vyloženie svatých čtení nedělních*, ed. Jiří DAŇHELKA, Praha 1992 (= *Magistri Iohannis Hus Opera omnia* 2), s. 438; *M. Io. Hus Sermones in Capella Bethlehem* I–VI, ed. Václav FLAJŠHANS, *Věstník Královské české společnosti nauk 1939–1945*, díl II, s. 52.

104) Problematice zázraků jako důkazu se věnuje např. Husova polemika *Defensio articulorum Wyclif*, viz *Magistri Iohannis Hus Polemica*, s. 158–162 (166–171) a k tomu P. SOUKUP, „*Jak mohou zvěstovat*“, s. 115.

105) *Magistri Iohannis Hus Questiones*, ed. Jiří KEJŘ, Turnhout 2004 (= *Magistri Iohannis Hus Opera Omnia* 19a, *Corpus Christianorum. Continuatio mediaevalis* 205), s. 97, kde se však mluví o třech pokoleních. Na prokletí do čtvrté generace se Hus odvolává také v *Contra octo doctores: Magistri Iohannis Hus Polemica*, s. 396 (459).

předcházet dvanáctibodové písemné formulaci. V olomouckém rukopise se *Contra cruciatam* III nachází bezprostředně před zlomkem o zázracích prelátů, právě úvodní salutace a zmínka o kazatelské činnosti tu však chybí. Nezdá se mi nicméně, že by z toho nutně vyplývalo něco pro relativní chronologii obou textů.

Jan Sedlák, který byl přesvědčen, že má v ruce zlomek kázání, jej položil k Nanebevstoupení Páně. Text ovšem nemá žádný záhlavní citát, podle něhož by se dala určit perikopa. Klíčové slovo *miraculum* není biblického původu. V Novém zákoně se nevyskytuje (zázraky se tam označují slovy *signum* nebo *prodigium*), ve Starém zákoně *miraculum* znamená spíše podiv či úděs, nikoli zázrak.¹⁰⁶ Sedlák měl zřejmě na mysli evangelium na svátek Nanebevstoupení, kde se Ježíš zjeví učedníkům, posílá je kázat evangelium a slibuje těm, kdo uvěří, že budou činit zázraky (Mk 16, 14–20). V rozhodné době od Velikonoc (3. dubna 1412) do šesté neděle po Trojici (10. července 1412) se skutečně k dochovanému úryvku nejlépe hodí tato perikopa. O zázracích se mluví i v jiných nedělních perikopách. V oktávu Velikonoc se četlo: „Ještě mnoho jiných znamení učinil Ježíš... Tato však zapsána jsou, abyste věřili“ (J 20, 30–31); na pátou neděli po Trojici (3. července 1412) připadal příběh o zázračném rybolovu (L 5, 1–11). Zavést řeč na zázraky se navíc dalo i mimo neděle: např. ve středu 25. května se četlo, jak Eliáš modlitbou zastavil a zase přivolał déšť (Jak 5, 17–18). Nejpravděpodobnější však přece jen zůstává perikopa Nanebevstoupení. Samotný text zlomku se v závěru odvolává na Řehořovu homilii na evangelium „Ty, kdo uvěří, budou provázet tato znamení“ (Mk 16, 17), jež připadá na Nanebevstoupení. Zmínka sice neobsahuje žádný odkaz na „dnešní“ homilii či evangelium, jak to bylo zvykem, nicméně používat v kázáních patristické homilie na shodný svátek patřilo k nejběžnějším postupům.

Ve vydaných Husových sbírkách však žádný podobný exkurs o moci konat zázraky na den Nanebevstoupení nenajdeme. V *Collectech* sice mluví o nevíře a hříšících kleriků, ne však o zázracích; v *Sermones in Bethlehem* káže postupně na celou perikopu, ale ani zde se nešíří o zázračné moci.¹⁰⁷ Na váhu ovšem nejvíce padá *Postilla adumbrata*, která obsahuje přímo Husovo kázání na 12. květen 1412. Evangelijní kázání tu tvoří krátký, půlstránkový výklad verše Mk 16, 19, jehož největší část zaujímá distinkce trojího odchodu na nebesa.¹⁰⁸ Mluvil tedy Hus 12. května o nanebevstoupení, a nikoli o moci konat zázrak? Nebo máme v *Adumbratě* dochovánu jen část jeho kázání, a zlomek předchodí části nám zachoval olomoucký rukopis? Nebo měl Hus ten den více kázání, z nichž jen jedno pojal do postily, zatímco v jiném se vymezil proti křížové výpravě? Jasnou odpověď dát nedovedeme. Husovo autorství olomouckého zlomku a jeho datace ke 12. květnu 1412 zůstává hypotézou – nejlepší, jakou lze formulovat (podepřenou obsahovou shodou s *Contra cruciatam* III a odkazem na Řehořovu homilii k perikopě Nanebevstoupení), ale stále jen hypotézou.

106) Viz např. J 4, 48; Act 2, 43; 1 Reg 14, 15; Is 21, 4.

107) *Magistri Iohannis Hus Sermones de tempore qui Collecta dicuntur*, ed. Anežka SCHMIDTOVÁ, Praha 1959 (= *Magistri Iohannis Hus Opera omnia* 7), s. 240–245, č. 46; *M. Io. Hus Sermones in Capella Bethlehem*, díl IV, s. 128–129, č. 173.

108) *Magistri Iohannis Hus Postilla adumbrata*, s. 232 (238).

Rozhodující zde tak jako tak zůstává shora podaný výklad, podle nějž se o odpustkové bule Jana XXIII. v Praze intenzivně debatovalo ještě před skutečným započítím kampaně. I kdyby Hus nebo nějaký jeho souputník kázal proti papežské bule před polovinou května, neznamenal by to nutně, že už se začalo s jejím hlásáním. Formulace *in bullis papalibus nunc currentibus* platila kdykoli po 9. září, resp. 2. prosinci 1411, kdy byly byly vydány. Podobně je tomu s výše uvedenou formulací v *Contra cruciatam* I nebo s kázáním *Adumbraty* na 3. červenec (*bullā Iohannis pape 23. moderni nunc currens*). U dokladů, kde se hovoří o vztyčení kříže, není jasné, jedná-li se o vyhlášení kruciáty roku 1411, nebo o začátek pražské kampaně. Skutečné vztyčování rudě omalovaného kříže máme doloženo až v odpustkových kampaních konce 15. století, takže Husovo kázání na 29. květen (*ista crucis ereccio*) ani Jakoubkovu noticku zachycenou v témže olomouckém rukopise (*ista ereccio pro defensione pape*) nelze k datování dost dobře využít. Nejspecifičtější formulaci tak má přece jen kázání *Adumbraty* na svatodušní hod 22. května 1412. V něm se zmiňuje *bullā iam pro spoliacione populi promulgata*.¹⁰⁹ I tady by se promulgací mohlo myslet vydání buly papežskou kanceláří, slůvko *iam* však přece jen naznačuje jistý přelom, kdy po období vyjednávání došlo k očekávanému zahájení kampaně. Zatímco kritiku v kázání na Nanebevstoupení lze spojit s obdobím oněch předběžných jednání o připuštění papežské buly, do kázání na Letnice se promítl začátek Thiemovy a Fantuzziho kampaně a mluví se tu o „bule již vyhlášené“. Neděle 22. května 1412 tak zůstává nejpravděpodobnějším datem, kdy se v Praze začaly hlásat křížácké odpustky.

* * *

Probírka nevydanými prameny k odpustkové aféře ukázala, co je nového v roce 1412. Mění ale hrst krátkých rukopisných textů a několik nově navržených datací naši představu o odpustkových bouřích v Praze? Jsem přesvědčen, že ve svém úhrnu nejsou bez vlivu na hodnocení celé události. Předně ukazují, že odpustková kampaň jako taková nemohla v Praze způsobit šok. Koncept spásy „za peníze“ nemohl nikoho zaskočit, udělování odpustků bylo běžnou věcí. Počet odpustků získávaných za návštěvu posvátných míst nebo za příspěvek na charitu či výstavbu kostelů v českých zemích rapidně vzrostl za pontifikátu Bonifáce IX. I přes pokles nově udělovaných papežských privilegií po roce 1404 se nabídka zřejmě držela na solidní výši.¹¹⁰ Ani mimořádné, dobře organizované kampaně vedené křížáckými kazateli nebyly žádným zjevením. Současně s Thiemovou pražskou kampaní probíhala johanitská kampaň vyhlášená roku 1410, ale i protineapolská kampaň v Rakousích. Obě tyto akce zároveň dokládají, že dosti běžné byly také spory o odpustky. Do konfliktu

109) Tamtéž, s. 323 (338), 252 (259), 247 (254); úryvek z Jakoubka otiskl J. SEDLÁK, *Miscellanea*, s. 69.

110) Eva DOLEŽALOVÁ – Jan HRDINA – František ŠMAHEL – Zdeněk UHLÍŘ, *The Reception and Criticism of Indulgences in the Late Medieval Czech Lands*, in: *Promissory Notes on the Treasury of Merits. Indulgences in Late Medieval Europe*, ed. R. N. Swanson, Leiden – Boston 2006 (= Brill's Companions to the Christian Tradition 5), s. 101–145, zde s. 105–106; Jan HRDINA, *Papežské odpustkové listiny pro země středovýchodní Evropy za pontifikátu Bonifáce IX. (1389–1404). Pokus o kvantitativní srovnání*, in: *Zbožnost středověku*, edd. Martin Nodl – Krzysztof Bracha – Jan Hrdina – Paweł Kras, Praha 2007 (= *Colloquia mediaevalia Pragensia* 6), s. 35–58, zde s. 57.

s děkanem Thiemem se dostali jak johanité, tak mistři vídeňské univerzity. Tyto spory byly zčásti jurisdikční či kompetenční povahy, jako v případě kolize bodrumského a neapolského odpustku. Pokud bylo jejich terčem teologicky nepřesné znění odpustků, jež dávalo záminku k excesivnímu způsobu jejich distribuce (jak se můžeme domnívat ve vídeňském případě), odbývaly se tyto půtky na univerzitě nebo na zeměpanském dvoře.

Díky ranějšímu datování Thiemova příchodu do Prahy (nejpozději 7. dubna 1412) vzniká i v českém případě prostor pro takováto předběžná jednání na královském dvoře a na univerzitě. Do doby před zahájením odpustkové kampaně kladu též první redakci Husovy polemiky *Contra cruciatam* II; možná sem spadá i fragment s výkladem o zázracích prelátů, považovaný za zlomek Husova kázání na Nanebevzetí. Prameny, které osvětlují počátky odpustkové kampaně, ovšem už svou podstatou – jedná se o listy, letáky a kázání – naznačují, že debata již od prvního momentu přerůstala dvorské a univerzitní prostředí. Polemiky vedené před zraky, ba dokonce za účasti veřejnosti neutichly ani po oficiálním vyhlášení křížácké buly v Praze, k němuž došlo nejspíše 22. května 1412. Máme dochovanou celou plejádu textů, které ukazují, na kolika vzdělanostních úrovních a v kolika mediálních polohách se spor vedl. Vedle kázání a stručných písemných poučení, prezentovaných v tomto článku, víme o satirických popěvcích, posměšném průvodu Prahou, ale třeba i o letáku *Vobis asmodeistis*, vhozeném do pokladnice na odpustkové milodary.¹¹¹ Právě husitská taktika usilující zapojit do sporu lid představuje podle mého názoru specifikum pražského sporu o odpustky. Jistě, také Petr z Pulkau mluvil v Kostnici o podvodu na lidi, ale o nějakých protestech ve vídeňských ulicích neslyšíme. Nepokoje roku 1412 v Praze nebyly vyvolány pouze nešetřeným přístupem odpustkových komisařů, ani tím, že dosud prohusitsky naladěný král kampaň povolil. Byl to výsledek dlouhodobé snahy husitů systematicky přenášet akademické kontroverze mezi lidi. Nikde jinde, pokud je mi známo, nenacházíme pokus postavit proti křížácké kampani protikampaň stejně ideologicky fundovanou jako propagandisticky vyspělou. Udělování odpustků se tak jeví téměř libovolnou záminkou, která spustila tažení reformně naladěných kazatelů připravených střetnout se s institucionální církví, jejíž praktiky měli za nekřesťanské.¹¹²

111) O protiodpustkovém průvodu v kontextu mediální kampaně naposledy P. SOUKUP, *Jan Hus*, s. 100. O letáku *Vobis asmodeistis*, jehož nevydaná verze se nachází v nám již známém rukopise Domstiftsbibliothek Merseburg, Hs. 31, fol. 59ra–61ra, více v mé připravované studii *Z prvních polemik o odpustky v roce 1412*.

112) Tato studie vznikla v rámci projektu Grantové agentury České republiky P405/12/G148 „Kulturní kódy a jejich proměny v husitském období“, řešeného ve Filosofickém ústavu AV ČR, v.v.i. Za konzultace nad jejími přílohami děkuji dr. Janě Zachové.

Přílohy

List Václava Thiema a Pace Fantuzziho vídeňské univerzity (příloha A) vydávám z originálu dochovaného v Univerzitním archivu ve Vídni. Jedná se o pergamenový list o velikosti 38 x 39 cm. Na rubu je raně novověkou rukou napsáno: *Intimatio Wenzselai Decani Eccle(sie) Patavien(sis) ut commissarii Joan(nis) 23 pro colligendo subsidio contra quendam impugnatores Eccle(sie) nomine Ladislaum de Duracio A. 1412* a k tomu jinou rukou: *d. 7. April 1412*. Následuje přeškrtnutá signatura N° 83° a jinou novověkou rukou: *Pro subsidio colligendo contra regem Jerusalem*. Dnešní signatura Lad. V. N° 2 je psána rukou 19. století a doprovázena razítkem *Archiv der Universität Wien*. Na plíci je přivěšená oválná pečeť Václava Thiema z červeného vosku zobrazující dva světce stojící v architektuře, zřejmě sv. Valentina a sv. Štěpána, patrony pasovského biskupství a katedrály. V horním pásu jsou menší vyobrazení sv. Petra, Madony s dítětem a sv. Pavla. Opis zní: *s. wencesla. thiem. decan|i ecclesie pataviensis*. List je opatřen notářskou značkou veřejného notáře Johannese Swentta z Auerbachu ve Vogtlandu.¹¹³

Nota circa intellectum indulgenciarum johanity Jana (příloha B) je známa ze čtyř rukopisů. Každý z nich vykazuje unikátní varianty. Ty, jež lze označit za zjevné chyby, nacházíme ve větší míře v rukopisech B a S (přibližně 1,5×–2× častěji než v ostatních dvou kodexech). Rukopis T má poněkud samostatnější text, texty BPS jsou si navzájem bližší. Pouze v rukopise T také čteme nadpis a explicit, které přináší údaje o autorovi a místě vzniku. Přesto nepovažuji za zjevné, že by rukopis T zachycoval původnější verzi, která by byla co do kvality textu nadřazena konsenzu ostatních kodexů. V citátu z dekretálu Evžena III. sice přináší širší znění opírající se o pramen, které v ostatních třech rukopisech nenajdeme. Jinde ale naopak krátí, zejména v odkazech na prameny, kde vynechává údaje o kapitolách. To prokazuje dodatečnou manipulaci s textem: není pravděpodobné, že by ostatní tři rukopisy (nebo jejich předloha) krátké odkazy kodexu T samy doplňovaly; na jednom místě navíc v rukopise T zůstal název kapitoly „Quod autem“, který po vynechání údaje o prameni sám o sobě nedává smysl. Jako základní proto volím rukopis P.

Dosud netištěnou první redakci Husovy polemiky *Contra cruciatam* II vydávám z jediného známého rukopisu (příloha C). Textová shoda s druhou redakcí vydanou péčí Jaroslava Eršila v *Opera omnia*¹¹⁴ je vyznačena menším písmem. Za textem je připojena bezprostředně následující rukopisná poznámka o událostech v Praze v roce 1412. Také zlomek údajného Husova kázání na Nanebevstoupení (příloha D), až na několikařádkový úryvek otištěný Janem Sedlákem rovněž nevydaný, je znám z jediného kodexu.

Transkripce textů se řídí Pravidly sestavenými Bohumilem Rybou. Pravopis přejímám ze základního rukopisu, varianty grafické povahy ani chyby opravené přímo písařem v aparátu nezaznamenávám. Číslovky a zkratky pro biblické knihy

113) Znovu je doložen k 19. červenci 1422, kdy vystavil instrument inzerující donační listiny zlatokorunskému klášteru. Viz Josef NUHLÍČEK, *Veřejní notáři v českých městech, zvláště v městech pražských až do husitské revoluce*, edd. Ivan Hlaváček – Markéta Marková, Praha 2011, č. 483, s. 219.

114) *Magistri Iohannis Hus Polemica*, s. 134–135 (138–139).

ponechávám tak, jak je uvádí základní rukopis. Zkratky pro distinkce a kvestie u pramenů kanonického práva sjednocuji na „d.“, „q.“. Kde je do textu přijato znění jiného než základního rukopisu (nebo je výjimečně emendováno podle citovaného pramene), upozorňuji na to textové poznámky. Popisy rukopisů s odkazy na vydané katalogy jsou uvedeny výše v textu.

Zkratky:

<i>cf</i>	confer
<i>ms., mss.</i>	codex manuscriptus, codices manuscripti
<i>om.</i>	omittitur
< >	supplevi
[]	omittendum

Zkráceně citované prameny:

Ambrosius, De paenitentia

AMBROISE DE MILAN, *La pénitence*, ed. Roger GRYSON, Paris 1971 (= Sources chrétiennes 179)

Augustinus, De civitate Dei

Sancti Aurelii Augustini De civitate Dei, ed. Bernhard Dombart, 2 vol., Turnhout 1955 (= Corpus Christianorum. Series Latina 47–48)

Augustinus, Sermones de Vetere Testamento

Sancti Aurelii Augustini Sermones de Vetere Testamento, ed. Cyrille LAMBOT, Turnhout 1961 (= Corpus christianorum. Series Latina 41)

Bartholomaeus Brixiensis, Casus decretorum

Casus et notabilia decretorum reverendissimi magistri Bartholomei Brixiensis, Basel: Nikolaus Kesler 1489

C. – viz Corpus iuris canonici

CCSL – Corpus christianorum. Series Latina

Clem. – viz Corpus iuris canonici

Corpus iuris canonici

Decretum Gratiani: D. = Decreti pars prima, C. = Decreti pars secunda, C. 33, 3 = De poenitentia; Decretalium collectiones: X. = Decretales Gregorii IX., Clem. = Clementinae; Friedberg = *Corpus iuris canonici* 1. *Decretum magistri Gratiani*, 2. *Decretalium collectiones*, ed. Emil FRIEDBERG, Leipzig 1879

D. – viz Corpus iuris canonici

Eršil

Magistri Iohannis Hus Polemica, ed. Jaroslav ERŠIL, Praha 1966 (= Magistri Iohannis Hus Opera omnia 22)

Eusebius, Historia ecclesiastica

Eusebius Werke 2. Die Kirchengeschichte, edd. Eduard SCHWARTZ – Theodor MOMMSEN, 3 vol., Leipzig 1903–1909

Glossa Decreti

Corpus iuris canonici in tres partes distinctum glossis diversorum illustratum, 3 vol., Lyon: Jean-Antoine Huguetan & Guillaume Barbier 1671

Několik textů z odpustkové aféry aneb co je nového v roce 1412

Gregorius, Dialogi

GRÉGOIRE LE GRAND, *Dialogues*, ed. Adalbert de VOGUÉ, 3 vol., Paris 1978–1980 (= Sources chrétiennes 251, 260, 265)

Gregorius, Homiliae in evangelia

GREGORIUS MAGNUS, *Homiliae in evangelia*, ed. Raymond ÉTAIX, Turnhout 1999 (= Corpus Christianorum. Series Latina 141)

Hostiensis, Lectura

Lectura sive Apparatus domini Hostiensis super quinque libris Decretalium, 2 vol., Strasbourg: Johann Schott 1512

Hostiensis, Summa aurea

Henrici à Segusio Cardinalis Hostiensis Aurea summa, Köln: Lazarus Zetzner 1612

Petrus Lombardus, Sententiae

Magistri Petri Lombardi Parisiensis Episcopi Sententiae in IV libris distinctae, 2 t., Grottaferrata 1971–1981

PL – Patrologiae cursus completus. Series Latina

SC – Sources chrétiennes

Vitae patrum

Vitae patrum sive Historiae eremiticae libri decem, in: Patrologiae cursus completus. Series Latina, ed. Jacques-Paul MIGNÉ, t. 73, Paris 1849

X. – viz Corpus iuris canonici

A.

**Littera Wenceslai Thiem et Pacis de Bononia doctoribus universitatis studii
Viennensis missa
Pragae, 1412, Aprilis 7**

Ex originali:

Wien, Universitätsarchiv, Ladula V, Nr. 2

Wenczeslaus Thyem, decanus ecclesie Pataviensis, sancte sedis apostolice prothonotarius, et Pax de Fantuciis de Bononia, in iure canonico licenciatus, nuncii apostolici, venerabilibus viris dominis magistro Petro de Pulka, sacre theologie doctori ac rectori universitatis studii Wiennensis Pataviensis diocesis, Caspari, doctori decretorum in Vienna ordinarie decretales legenti, et magistro Lamperto de Gerlia, sacre theologie doctori in Wiennensi studio actualiter legenti, salutem in domino Iesu Cristo.

Cum sanctissimus in Cristo pater et dominus noster, dominus Iohannes, divina providencia papa vicesimus tercius, ad protegendum statum ecclesie militantis et defensandam almam Urbem aliasque terras et iura sibi et dicte ecclesie subditas, quas iniquitatis alumnus Ladislaus de Duracio, qui se regem Ierusalem et Sicilie nominat, hostis nepharius et rebellis ipsius ecclesie, ausus fuerat occupare et occupatas indebite tyrannice detinere, prout eciam de ipsis nonnullas detinet de presenti, et Angelum Corario hereticum et scismaticum, per generale Pisanum concilium iusto Dei iudicio sentencialiter condempnatum, in ipsam Urbem reintrudere et reducere conatur totis viribus, ut repullulare faciat ipsum scisma, sentenciam per

ipsum dominum nostrum papam rite recteque contra ipsum Ladislaum et eius adherentes, complices et sequaces suis culpīs et demeritis exigentibus prolatam et verbum crucis in conspectu fidelium proponere nobis commiserit, et per nos vel nostros commissarios, quos duxerimus deputandos, mandaverit predicari et subsidia ab universis, tam a clericis, quam laicis et omnibus cristifidelibus implorari in tante necessitatis articulo, nosque ut filii vere obediencie ubique personaliter insistere non valentes, in Wiennensi opido et ducatu Austrie per diocesim Pataviensem huiusmodi predicacionem quampluribus venerabilibus viris decanis et ecclesiasticis personis duximus committendam et subsidia pro prefato domino nostro papa tam a clericis, quam laicis imploranda, ex quibus verisimiliter nonnullae quantitates pecunie in huiusmodi subsidium venient colligende. Ut ipsa subsidia sic colligenda fideliter custodiantur et gubernentur, sic quod ad alias manus non, sed tantum ad cameram apostolicam perveniant, vobis auctoritate nobis in hac parte concessa committimus, per presentes expressius iniungentes, quatenus vos vel saltem duo ex vobis quoscumque nostros in supradicto negotio commissarios et huiusmodi verbi predicatorum in dicto opido Wiennensi et toto ducatu Austrie ad vos vocare possitis et debeatis et omnes pecunias per ipsos vel aliquem ex ipsis huiusmodi de causa receptas seu imposterum recipiendas petere et vobis vel saltem duobus ex vobis, ut premititur, tradi facere et integraliter assignari, circa ipsa subsidia et subvenciones recipiendas per iam dictos nostros commissarios vel deputandos ab eis in colligendo, custodiendo et servando tale remedium adhibentes, quod fraus aliqua verisimiliter fieri non possit, et ita, quod ipsa ad cameram apostolicam perveniant integraliter et cum effectu. Ad que percipienda, custodienda et servanda cum potestate quemlibet ipsorum commissariorum nostrorum predictorum de omni eo, quod vobis vel saltem duobus ex vobis assignaverint vel alter eorum assignaverit, pro predictis quittandi et liberandi nostros procuratores, actores, factores et nuncios speciales facimus per presentes, vobis omnibus seu duobus ex vobis in predictis et quibuslibet ab eisdem dependentibus et eorundem occasione plenum, liberum et generale mandatum cum plena, libera et generali administracione dantes et concedentes, donec aliud a nobis vel sede apostolica habueritis in mandatis, promittentes huiusmodi habere rata et grata, quitquid per vos aut duos ex vobis actum vel factum fuerit in premissis.

In quorum omnium et singulorum fidem et testimonium premissorum has presentes nostre commissionis litteras¹¹⁵ hoc presens publicum instrumentum exinde fieri et per magistrum Iohannem Swenntt de Awrbach, notarium publicum subscriptum, subscribi et publicari mandavimus, nostrique Wenczeslai prothonotarii et decani supradicti sigilli dumtaxat, in quod idem dominus Pax de Bononia licenciatus consensit, iussimus appensione communiri.

Datum et actum Prage in domo habitacionis providi viri Yesskonis de Topanicz, civis Pragensis, sub anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo duodecimo, indiccione quinta, die vero septima mensis Aprilis, hora terciarum, pontificatus sanctissimi in Cristo patris et domini nostri, domini Iohannis, divina providencia

115) litteras] litteras litteras, *fortasse pro*: litteras et

pape vicesimtercii predicti anno secundo, presentibus ibidem discretis dominis Bartholomeo Grashan clerico, Geor(g)io Straicher de Rotenman et Georgio de Nicolsburga laicis, Salczeburgensis, Olomucensis et Augustensis diocesum, testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis.

Et ego Iohannes Swenntt de Awrbach, clericus Bambergensis diocesis, publicus imperiali auctoritate notarius, quia predictis commissioni, subdelegacioni et potestatis tradicioni omnibusque aliis et singulis premissis, dum sic, ut premittitur, per supradictos dominos Wenczeslaum prothonotarium et decanum ac Pacem de Bononia fierent et agerentur, unacum prenominatis testibus presens interfui eaque omnia et singula sic fieri vidi et audivi, ideoque hoc presens publicum instrumentum manu mea propria scriptum de mandato ipsorum dominorum exinde confeci et in hanc publicam formam redegī signoque et nomine meis solitis et consuetis unacum appensione sigilli dumtaxat dicti domini Wenczeslai prothonotarii et decani, ad quod supradictus dominus Pax de Bononia suum dedit consensum, consignavi, rogatus et requisitus in fidem et testimonium omnium et singulorum premissorum.

B.

Iohannes ordinis s. Iohannis, Nota circa intellectum indulgenciarum

Codices:

<i>B</i>	Brno, Moravská zemská knihovna, Mk 100, fol. 192v–193r
<i>P</i>	Praha, Národní knihovna ČR, I C 36, fol. 229v
<i>S</i>	Seitenstetten, Stiftsbibliothek, Cod. 121, fol. 321vb–322va
<i>T</i>	Tübingen, Universitätsbibliothek, Mc 144, fol. 149v–150r

- 1 [T-149v] Declaracio cuiusdam gracie a pena et culpa data Iohannitis pro subsidio terre ipsorum contra Turcos ab Alexandro 5°. [B-192v, S-321vb]

(De indulgenciis.) [P-229v, S-322ra]

5

- 10 Nota circa intellectum indulgenciarum pape et gracie nobis concessae. Primo pono questionem, quid de novo affert gracia pape, ex quo contritio delet peccata et salvat hominem, De penitencia d. prima „Convertimini“. Nam in ipsa contritione gracia Dei condonat omnia liberaliter, ubi Verbum, Dei filius, tulit peccata eius discipulis. Sic publicanus descendit in domum suam iustificatus et latro sub cruce Christi salvus factus est. Item 2°, cum quilibet sacerdos in articulo mortis ab omnibus delictis, etiam apostolice excommunicationis sententia absolvere potest, De penitencia et remissione ordinis; de hiis testatur Ambrosius: „Penitentiam Deus differre non facit, qui misericordiam suam omnibus promisit et relaxandi licenciam sacerdotibus suis sine ulla exceptione comisit Math. XVI,“ De penitencia d. prima.

Contra ea, que dicta sunt, dicunt canones: „Deus misericordiam dat, ut eciam veritatem conservet, nec peccata eius, qui fecit, sint inpunita, cui ignoscit. Deus ignoscit seipsum punienti. Misericordia est, quod homo liberatur; veritas, quod peccatum punitur;“ De penitencia d. prima „Quecumque“ in fine. Et secundum dictum Augustini: „Scias, quod nullum peccatum manet inpunitum: aut hominem punit peccatum, aut Deus puniet eternaliter.“ Item Basilius dicit: „Sola cordis contritio non delet peccatum, ubi copia sacerdotis habetur.“ Hec similiter Bartholomeus Brixinensis in Summa XL^{ta}, V^a d. Item Ambrosius: „Qui culpam exaggeraverit, et penitentiam exaggeret. Maiora crimina maioribus flammis punientur;“ De penitencia d. prima. Secundum mensuram delicti erit et plagarum modus. In quo mensi fueritis, remecietur vobis. Eugenius papa De raptoribus: „Qui in obstinata mente non penituerint, eciam et in morte securitatem penitencie nequibunt habere, quia solempnitas penitencie parum tunc prodesse videbitur.“ Hec Eugenius papa.

Pro quo sciendum est, quod pro quolibet mortali peccato duplex pena affligitur, temporalis et eterna, vel duplici vinculo ligatur anima. A vinculo eterno liberat contritio, De penitencia d. prima „Inpunitis“ et XXVI q. VI „Congnovimus“. A vinculo temporalis [S-322rb] pene non absolvitur homo, nisi satisfaccione hic vel in futura vita, videlicet in purgatorio, rapietur: argumentum XXIII q. V „Quid ergo“. Ita solempnitas penitencie parum prodest quoad penam purgatorii. Sic licet in penitencia confessionis et contricionis peccata dimittuntur quoad penam eternam, denique manent peccata tamen punienda pena temporali, a qua non sacerdos nec contritio communis liberat, nisi satisfaccio vel apostolica condonacio, utpote remissiones apostolice aut indulgencie facte.

Probo sic: Cum omnes auctoritates habent a papa potestatem et ipse papa a solo Deo, XXI d. „Quamvis“, iurisdictionem super omnes recipit, XXI d. „In novo“. Propter indirectas penitencias et remissiones, quas faciebant sacerdotes, limitavit potestatem et auctoritatem remissionum et indulgenciarum. Unde nisi ipse solus ex causis indulget plenam veniam peccatorum, quod nulli alii licitum est, De hereticis „Cum ex iniuncto“. Sic habes, quod papa remittit culpam. Papa facit indulgenciam, [T-150r] sed indulgencia remissionem demonstrat pene, II q. III „Nisi“. [B-193r] Et per repromissiones, quas fecit, eciam liberatur anima a penis, qualitercumque satisfaciatur ecclesie: dum non decipiatur, sufficit, quod absolutus est, XXVIII q. prima „Quidcumque“; De penitencia et remissione „Quod autem“. Si do denarium et habuero septem annos indulgenciarum, a septem annis pene purgatorii liberabor. Cum papa sit in plenitudine vocatus, ceteri autem in partem solitudinis, II q. VII „Qui se scit“, ergo non est cautum contra potestatem clavium disputare, De excessibus prelatorum „Tanta“ et L d. „Preponderet“. Sed simpliciter dicit Hostiensis in Summa, quod quando papa facit remissionem generalem, ut aliquis vere confessus fuerit, signum doloris ostendit et omnem satisfaccionem temporalem sibi remittit, et sic moritur, credendum est, quod nec purgatorium senciatur. Sic habes, quod papa liberat a pena et a culpa.

Et ad dictum sancti Augustini „Nullum peccatum inpunitum“ respondet papa: thesaurum collectum de penis Christi corporis in scrinio ecclesie repositum, cuius gutta sanguinis efusi valuit in remissionem omnium, qui fuerunt et erunt, respectu cuius totus mundus [S-322va] nichil sit. Gutta vero sanguinis
65 Christi res preciosissima. Cum igitur qualitas persone consuevit estimacionem augere, et respectu filii Dei nulla sit estimacio, ut notavit Hostiensis De maledicis, quod totum sanguinem fudit. Sic martires plus, quam peccaverunt, penas sustinuerunt. Restat in dicta effusione omne peccatum sufficienter punitum. Et hic thesaurus Christi sanguinis efusi et sanctorum martirum est in
70 scrinio ecclesie reconditus. Nulli ergo plena auctoritas sicut soli pape videtur concessa. Hic habet claves sancti Petri et potest apperire, cui vult, quod vult, et quibus voluerit, comutare remissiones. Sic peccatum non manet inpunitum, cum punitus fuerit filius Dei etc.

Hec declaracio dicta est a fratre Io(hanne) ordinis s. Iohannis, licenciato in
75 decretis, in Leta curia Prage etc.

8 C. 33, 3, 1, 34 (Friedberg 1, 1166) – 8–10 Nam ... peccata] cf. Hostiensis, Summa aurea 5, De poenitentiiis et remissionibus 6 (ad X. 5, 38) (ed. Köln 1612, 1556) – 10 publicanus ... iustificatus] cf. L 18, 14 – 11 latro ... factus est] cf. L 23, 43. – 13 Nec in X. 5, 38; VI. 5, 10 nec in Clem. 5, 9 invenitur; cf. X. 5, 39, 5.26.58 (Friedberg 2, 891, 898, 912). – 14 Ambrosius, De paenitentia 1, 3, 10 (SC 179, 60) – 16 cf. Mt 16, 19 – 16 C. 33, 3, 1, 78 (Friedberg 1, 1180) – 20 C. 33, 3, 1, 87, § 6 (Friedberg 1, 1186) – 21 Hostiensis, Summa aurea 5, De remissionibus 8 (ed. Köln 1612, 1663); cf. Augustinus, Sermones de Vetere Testamento 19, 2 (CCSL 41, 252) – 22 Glossa Decreti ad C. 33, 3, 1, pr. (ed. Lyon 1671, vol. 1, 1663) (ubi Bazianus laudatur) – 24 In Bartholomaei Brixiensis Casibus decretorum ad D. 40, 5 (ed. Basel 1489, [33]) nihil invenitur. Cf. Glossa Decreti ad C. 33, 3, 1, pr. (ed. Lyon 1671, vol. 1, 1662) = Casus decretorum, ed. Basel 1489, [325]. – 25 Ambrosius Mediolanensis, De paenitentia 1, 3, 10 (SC 179, 60) – 26 C. 33, 3, 1, 78 (Friedberg 1, 1180) – 26–27 Secundum ... modus] Dt 25, 2 – 27–28 In quo ... vobis] Mt 7, 2; Mc 4, 24 – 28 X. 5, 17, 2 (Friedberg 2, 808) – 31–37 pro quolibet ... purgatorii] Glossa Decreti ad X. 5, 17, 2 „Parum prodesse“ (ed. Lyon 1671, vol. 2, 1726) – 33 C. 33, 3, 1, pr.; C. 33, 3, 1, 30 „Si cui etiam“ (Friedberg 1, 1159 et 1165) – 33–34 C. 26, 6, 13 (Friedberg 1, 1040) – 36 C. 23, 5, 6 (Friedberg 1, 931) – 43 D. 21, 3 (Friedberg 1, 70) – 43–44 D. 21, 2 (Friedberg 1, 69–70) – 46–47 Unde ... licitum est] Hostiensis, Lectura (ed. Strasbourg 1512, vol. 2, fol. 276rb) – 47 recte De poenitentiiis et remissionibus, X. 5, 38, 15 „Quum ex eo“ (Friedberg 2, 889) – 49 C. 2, 3, 8 „Si quem“, § 8 (Friedberg 1, 454) – 51 C. 24, 1, 6, (Friedberg 1, 968) – 52 X. 5, 38, 4 (Friedberg 2, 885) – 52–53 Si do ... liberabor] cf. Hostiensis, Summa aurea 5, De remissionibus 8 (ed. Köln 1612, 1663) – 53–56 Cum ... Preponderet] cf. Hostiensis, Summa aurea 5, De remissionibus 7 (ed. Köln 1612, 1663) – 54–55 C. 2, 6, 12 (Friedberg 1, 470) – 55–56 X. 5, 31, 18 (Friedberg 2, 843) – 56 In D. 50 (Friedberg 1, 178–203) non invenitur – 57–60 quando papa ... senciatur] cf. Hostiensis, Summa aurea 5, De remissionibus 7b (ed. Köln 1612, 1663) – 61–73 Et ad ... filius Dei] cf. Hostiensis, Summa aurea 5, De remissionibus 8 (ed. Köln 1612, 1663–1664) – 61 vide supra, lin. 21 – 66–67 Hostiensis, Summa aurea 5, De maledicis 5 (ed. Köln 1612, 1481)

1–2 Declaracio ... Alexandro 5° T] *om. BPS* – 1 data] *sic T, pro: date* – 4 De indulgenciis BS] *om. PT*

6 Nota ... concessa] Nota circa intellectum indulgenciarum pape et gracie B, Circa intellectum indulgenciarum pape nota T – 7 quid] quibus quid B – 7 gracia pape] gracie pape B, gracia S – 9 gracia] gracie B – 9 tulit] tollit T – 10 suam] *om. B* – 12 eciam] et eciam B, et T – 12 apostolice excommunicacionis sententia] ab apostolica excommunicacione T – 13 ordinis] *om. T* – 14 facit BST] potest facit P – 14 misericordiam] animam S – 15 licenciam] misericordiam B – 15 sacerdotibus] sacre dotibus S – 16 XVI ST] XXI B, XV P – 16 De penitencia d. prima] De penitencia d. B, *om. T* – 16 prima] *om. B*

17 canones *BST*] canones canones *P* – 18 veritatem conservet] conservet veritatem *S* – 18 qui] que *S* – 18–21 cui ignoscit ... manet in punitum] *om. B* – 19 punienti *Decr.*] penitenti *PS*, puniret *T* – 20–21 Et secundum dictum Augustini] Secundum dictum Augustini *S*, Augustinus *T* – 22 aut hominem] ut homo *B*, aut homo *S* – 22–23 Item Basilius dicit] Basilius *T* – 23 cordis contritio] contritio cordis *T* – 23 non delet peccatum] ut delet homini peccatum *S*, peccatum non delet *T* – 24 Hec] *om. B* – 24 Hec ... *V^o d.* Item] *om. T* – 24 Brixinensis] Brixensis *B* – 24 *XL^{ta}, V^o d.*] *L dis. B, XLV di. S* – 25 exaggeraverit] exaggeraverat *B*, exaggeraverat *S* – 25 et penitentiam exaggeret *B*] et penitentiam *P*, ut penitentiam exageret *S*, exageret et penitentiam *T* – 25 Maiora] Maiora namque *B*, Nam maiora *S* – 26 punientur; De penitencia d. prima] cruciantur *T* – 28 vobis] et vobis *BST* – 28 raptoribus *BS, Decr.*] raptu *P*, raptis *T* – 28 obstinata] obstinacia *T* – 28–29 non penituerint *S*] non penituerit *BP*, in sanitate non penituerunt vel se emendaverint *T* – 29 et] *om. B* – 29 securitatem] securitatem securitatem *T* – 29 nequibunt habere *T*] ne et *lacuna B*, nequibunt *PS* – 29–30 quia solemnitas penitencie] solemnitas *T* – 30 prodesse *BS*] prodere *P*, pro. *T* – 30 Hec Eugenius papa] Eugenius papa *B, om. T*

31 mortali peccato] peccato mortali *BST* – 31–32 affligitur] infligitur videlicet *B*, infligitur *T* – 32 eterna] eternalis *T* – 33 liberat contritio] liberat anima contritione *T* – 33–34 „Inpunitis“ et *XXVI q. VI „Congnovimus“*] „Inpunctis“, *XX q. 6 T* – 33 q.] *di. S* – 34 *A*] *Ab B* – 34–35 satisfaccione *BS*] satisfaccionem *P*, satisfacciat *T* – 35 hic ... rapietur] vel hic vel in futuro, scilicet purgatorio *T* – 35 argumentum] Augustinus *B*, Aristoteles *S*, argumentum est *T* – 36 ergo] autem *B* – 36 Ita] *Ista BT* – 37 penam purgatorii] purgatorii penam *T* – 37 Sic licet] licet sic quod *T* – 38 dimittuntur] dimittantur *T* – 38 penam] penitentiam *S* – 38 manent peccata tamen punienda] manent peccata tam punienda *B*, manent peccata penitenda *S*, tamen peccata sunt punienda *T* – 39 qua] quo *S* – 39 non] nec *BT* – 39 nisi] nec *B* – 40 utpote] utpute *S* – 40 remissiones *BST*] remissionis *P*

42 habent] habeant *T* – 43 Quamvis] Quamvis *B* – 43 iurisdictionem *BST*] iurisdictionem *P* – 45 limitavit *BT*] limitavit super omnes recipit *XXI di. P (per errorem iterum scriptum)*, limitante *S* – 45 et] *om. B* – 45 indulgenciarum *BST*] indulgenciam *P* – 46 Unde nisi ipse *ST*] Unde libet ipse *B*, Unde ipse nisi *P* – 46 causis] causa *S* – 46 indulget plenam] plenam indulget *T* – 47 De hereticis] adherent *S* – 48 sed] et *T* – 48 indulgentia] indulgentia eius *BST* – 49 *II q. III „Nisi“*] *om. T* – 49 Et per repromissiones] per remissiones *B*, Et per promissiones *S*, Et per promissiones eius *T* – 50 eciam] ecclesia *T* – 50 liberatur anima] anima liberatur *S* – 50 penis] pena *T* – 51 *XXIII*] *XXIII^a T* – 52 De penitencia et remissione] *om. T* – 53 *a*] et *B* – 54 sit in plenitudine] simpliciter in plenitudine potestatis sit *T* – 55 est cautum *T*] est tantum *B*, in tantum *P*, tantum *S* – 55 potestatem clavium] potestatem *S*, clavium potestatem *T* – 56 excessibus prelatorum] excelsi prela. *S* – 56 Tanta ... simpliciter dicit] *om. T* – 56 Preponderet] Prepondetur *S* – 57 Hostiensis] Ostiensis dicit *T* – 58 et] et confessus *T* – 59 temporalem sibi remittit] sibi temporalem dimittit *B* – 59 remittit] remitti *T* – 59 sic] si *BST* – 60 scenciat] scenciet *T*

61 Et] *om. T* – 61 in punitum] in punitum etc. *T* – 61–62 respondet papa] *sic mss.; pro:* respondetur per ? – 62 *Cristi corporis*] *Cristi B, corporis Cristi S* – 64 cuius] cui *B* – 64 sit] est *T* – 65 res] res est *B*, est res *T* – 65 igitur] vero *T* – 65 estimacionem *ST, Host.*] estimacione *BP* – 67 maledicis] maledictis *BT*, malediccione *S* – 67 quod] sed *BS*, modo *Christus T* – 67–68 peccaverunt] peccaverant *T* – 68 omne] omnino *T* – 69 thesaurus *Cristi sanguinis efusi* et] thesaurus sanguinis *Cristi et S*, thesauri effusi *saguis Christi T* – 69 martirum] martirum efusi *S* – 69 est *BST*] et *P* – 71 et] *om. T* – 71 quod] quociens (*suprascriptum: quod*) *S*, quando *T* – 73 punitus fuerit] fuerit punitus *T* – 73 etc.] *om. ST*

74–75 Hec ... *Prage etc. T*] *om. BPS; in S adiungitur:* Explicit de indulgenciis anno etc. 1415° ad Sanctum Petrum in der *Aw., et alia manu:* Explicit de indulgenciis anno etc. ad Sanctum Petrum in der *Aw.* – 74 *licenciato (emendavi)*] *licenciatum T*

C.

Iohannes Hus, *Contra cruciatam II (versio prior)*

Codex:

Merseburg, Domstiftsbibliothek, Hs. 31, fol. 61ra–62va

1 [61ra] Tenor apostolorum putatorum domino regi Bohemie.

De dubiosis indulgenciis moderni pape: nichil [61rb] de [D]eo deificum. Contra legem Dei de invidia regis Napulie, nam Cristus dicit: „Diligite inimicos vestros, orate pro eis et facite eis bene.“ Iste vero iniuste et pro malicia et contra ordinacionem Domini dignitatis, contra dileccionem Domini excitat populum cristianum, ut cum mendosis indulgenciis contra Deum suos proximos occiderent. Quo deveniet verbum Dei: „Nolite facere malum pro malo nec malediccionem pro malediccionem dabit“?

Secundo, si admittetis, timendum est, quod fient multe discordie inaudite et rumores.

Tercio fierent multe [61va] decepciones, et per consequens deceptio animarum cristianorum, cum crederent indubitave, quod essent absoluti, et hoc, quod darent pro tali taxa absolucionis, gratis darent et nichil aliud deportarent, nisi deceptiorem animarum suarum.

15 Quarto secundum sermonem beati Gregorii: „Iste solummodo se privat absolucione, quia alio modo utitur, ut Cristus mandavit et lex sua: ‚Gratis accepistis, gratis date.‘“ Illud, quod in bullis continetur, hoc totum tendit ad taxare gentem. Ideo iuxta informacionem sanctorum nullus deberet absolucionem <dare>, qui pecuniam postulant vel qui vellent taxare confitentes. Omnino abne[61vb]getis ista vel ipsorum commissarios! Nullus fidelis debet capere dubiosam absolucionem ab eis propter ipsorum avariciam et taxam.

Quinto, quia regnum Bohemie maxime obstupefacit, quia patitur angarias.

25 Sexto ipse primo unum regem vult anichilare sua astucia, ab aliis postulans suffragia, et sic posset post hunc alium; vult expedire regem et tercium et sic deinceps et sic contra nos omnes, sicut quondam Bonifacius papa voluit deponeri regem Ungarie a Ladislao.

30 Septimo apostolicus capiens pecuniam a Bohemia, [62ra] multa recipit, nichil boni disposuit, sicut quondam Bonifacius disposuit: annum iubileum posuit, voluit eum privare regno, quantum fuit in eo. Videte, qualiter persolvit papa talionem regi et regno. Eciam spiritualiter falsa. Iste papa habet concordiam cum rege Ungarie, qualiter nichil faciet sine consensu eiusdem. Quid volumus credere suis indirectis et deceptivis promocionibus?

Octavo, quia hic timendum est de magna divisione et scismate, quia multi homines sunt informati, quod hoc est heresis pactare et taxare absoluciones peccatorum.

35 Nono dominus Deus haberet pro malo et communitas a domino [62rb] nostro rege et intelligentes, quia hoc vadit non ex amore, sed ex avaricia et invidia. Et supra

40 <istud convocare> magistros decet specialiter, quod capiat consilium. Si tunc rex
 admitteret et thesauros reciperet, hoc esset ad magnam confusionem regiam,
 quia loqueretur, quod de male quesitis uteretur et specialiter alieno vadatis de
 regno. Asscriberetur regi nostro in avariciam et si admitteret dominus noster,
 extunc Deus permetteret, quod quondam per annum iubileum, quia contro-
 versiam et captivitatem. Et auditur, quod in Anglia nec in Francia nec in octo
 45 regionibus admiserunt, sed insurrexerunt. [62va] Propterea videtur consonum,
 quod regia maiestas dirigeret ad collegium, an sit honestum, an et ad laudem
 Dei, profectum fidei katholice et ad fructum regni vestri facere publicare litteras
 indulgenciarum, pro quibus ipsorum essent taxati homines. Ideo fideles dilecti
 admiserunt petitiones legatorum, sed iam videtur, quia hec peticio non sit
 directa, sed taxacio pro <pe>cunia. Quare consulite, quid foret consonum apud
 Deum et nostrum bonum etc.

50

<Adnotacio de rebus Pragaе anno 1412 gestis>

Rex vero propter instanciam dictorum Wyklefistorum mandavit congregari
 55 universitatem magistrorum [62vb] et doctorum studii Pragensis, in qua idem
 Iohannes Huß et sui predicta proposuerunt, in eadem universitate suis pluri-
 bus rationibus volentes obtinere, quibus per alios magistros in duplo plures
 fuit totaliter contradictum et conclusum pro domino nostro papa. Et ex illo
 idem Iohannes Huß hereticus, non valentes rationibus prevalere, per vim obti-
 60 nere voluit. Tamen de gracia Dei contradictores ipsos repellerunt. Et ob hanc
 causam mandatum fuit ex parte regis, quod de cetero nullus auderet contra
 dominum papam vel eius litteras vel legatos aliquid attemptare, ex quo [63ra]
 non desistentes iam tres sunt pene capitis dampnati et decollati, et sic lex
 permanet contra alios quoscumque contradicentes etc.

4-5 Mt 5, 44; L 6, 27-28 - 8 1 Pt 3, 9 - 15 Non inveni. - 16-17 Mt 10, 8

1 apostolorum putatorum] *sic, verisimillime pro: articularum presentatorum* - 3 de Deo] *fortasse pro: de eo, cf. Eršil 134, lin. 2: in ea (scilicet bulla)* - 6 Domini] *fortasse pro: proximi, cf. Eršil 134, lin. 5-6* - 18 dare] *supplevi* - 37 istud convocare] *om. ms., cf. Eršil 135, lin. 20-21: Sed bonum esset, quod dominus rex super isto convocaret magistros...* - 48 pecunia] *cunia ms.* - 54 Wyklefistorum] *sic ms.* - 58 pro] *per ms.* - 59 valentes] *sic ms.*

D.

Fragmentum sermonis in die Ascensionis Domini Iohanni Hus attributi

Codex:

Olomouc, Vědecká knihovna, M I 34, fol. 82v–83r

Editio:

Jan SEDLÁK, M. Jan HUS, Praha 1915, p. 234 (pars articuli quarti)

- 1 [82v] Si questio fit de malis prelatibus ecclesie, quare non faciunt miracula ut oym, dico, quod multe sunt rationes, quarum precipua est infidelitas eorum. Si enim crederent se iudicandos pro apostasiis suis adversantibus professioni sue, nunquam tot enormia comitterent aut ministris suis committi tollerarent.
- 5 Ymmo tam infideles sunt plures eorum effecti, ut discredant ewangelio, cum dicit: „Ibunt hii in supplicium eternum“ etc., putantes Deum neminem finaliter condempnaturum. Et quia miracula in virtute fidei fiebant a sanctis et adhuc fiunt a quibusdam teste ewangelio, isti infideles effecti gratiam faciendi miracula merito carent. De hiis dicitur: „Cum venerit filius hominis, putas inveniet
- 10 fidem super terram?“

Secunda causa, quia sancti patres in omnibus operibus suis vanam gloriam devitabant, ut de Antonio, Hillarione et aliis patet, et inde gratiam faciendi miracula consequantur. Nostri vero prophete et prelati in omnibus factis suis ad vanam hominum laudem oculum habent, et inde gratiam operandi

15 miracula perdiderunt.

3^a causa elicitur ex *Gregorio 3° Dialogorum*, quia inde Deus voluntati descendit sanctorum faciendo virtutes, volebant, quia ipsi in cunctis divinis preceptis obediebant. Nostri vero prophete et prelati precepta divina ipsis commendata, ut superius claruit, contempnunt.

20 Quarta ratio ex eodem *Gregorio 4to Dyalogorum* in fine, quia sancti patres habentes gratiam [83r] operandi miracula offensam, si quam erga quem habebant, libentissime remittebant. Nostris vero prophetis et prelatibus nulli contra inimicos suos crudeliores existunt. Et hoc patet in bullis papalibus nunc currentibus, ubi datur remissio a pena et a culpa dantibus pecuniam ad bellum

25 super Ladislaum regem ad ipsum occidendum, et ipsum usque generationem 4^{tam} condempnantes, cum fortasse non perveniet ad generationem 4^{tam} in sua genologia, et si deveniat, condempnabunt nondum natos, qui fortasse sunt predestinati. Ecce iusticia!

30 Quinta ratio sumitur ex quinto libro *Ecclesiastice historie*, quia sancti patres habentes gratiam faciendi miracula (et) virtutes quicquid fecerunt pietatis, gratis confiebant. Nostri vero prophete et prelati pro beneficiis aliis collatis vel prebendis pre ceteris mundialibus remunerationes ab hominibus et grates requirunt.

35 Sexta ratio sumitur ex collacionibus patrum et dictis *Augustini* et aliorum doctorum, quia antiqui patres terrena omnia calcantes et contempnentes

40 celestia dona consequi merebantur. Nostri vero prophete et prelati celestibus postpositis terrenis anhelant. Quanto enim sancti vite innocencie propinquabant per vite puritatem, tanto potius ipsis in cunctis Deus condescendit ad nutum. Unde *abbas Paulus* dicebat: „Si quis possiderit puritatem, omnia subiciuntur ei sicut Ade, quando erat in paradiso ante prevaricationem divini mandati.“ Ergo per oppositum quanto homines vita innocencie relicta per abrupta viciorum gradiuntur, tanto magis a gracia operandi miracula recedunt. Et quia vita innocencie a prophetis et prelati nostris tam sibi, quam aliis per mala exempla non tam relicta est in se, quam despecta in aliis, et propterea
45 gratiam operandi miracula perdidit.

Et potissima causa est, ut dicit *Augustinus De civitate Dei*, quare nunc non habundant miracula, sic inquit: Non habundant iam miracula ut in primitiva ecclesia, quia fides satis confirmata est, ob quam declarandam primitiva ecclesia miraculis habundabat. Et *Gregorius in omelia* super Mt.
50 ultimo: „Signa autem eos, qui crediderint, hec sequentur“: „Nunquid, fratres mei, quia ista signa non facitis, minime creditis? Sed hec necessaria exordio ecclesie fuerunt. Ut enim ad fidem cresceret, miraculis fuerat nutrienda“ etc., et infra: „Hinc etiam est etenim, quod Paulus dicit: ‚Lingue in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus‘“ etc. Et *Apostolus in epistola*: „Fides non habet
55 meritum, cui humana ratio probet experimentum,“ et *Dominus in ewangelio*: ‚Nisi signa videritis, non creditis,‘ et alibi: ‚Beati, qui non viderunt, et crediderunt‘“ etc.

6 Mt 25, 46 – 9–10 Lc 18, 8 – 16 cf. Gregorius, Dialogi 2, 30, 2 (SC 260, 220–222) – 20 cf. Gregorius, Dialogi 4, 62, 1 (SC 265, 204) – 25–27 usque ... nondum natos] cf. Hus, Contra cruciatam III (Eršil 136, lin. 5–9) – 29 Eusebius, Historia ecclesiastica 5, 7, 2–5 (Eusebius Werke 2/1, 441–443) – 34 cf. e.g. Augustinus, De civitate Dei 5, 17–18 (CCSL 47, 150–151) – 39 Vitae patrum 6, 2, 11 (PL 73, 1002) – 46 cf. Augustinus, De civitate Dei 22, 8 (CCSL 48, 815) – 49 Gregorius, Homiliae in evangelia 2, 29, 4 (CCSL 141, 247) – 49–50 recte Mc 16, 17 – 53 Gregorius, Homiliae in evangelia 2, 29, 4 (CCSL 141, 247–248) – 53 1 Cor 14, 22 – 54 recte Gregorius, Homiliae in evangelia 2, 26, 1 (CCSL 141, 218); cf. Petrus Lombardus, Sententiae 4, 9, 3 (ed. Grottaferrata 1981, t. 2, 299) – 55–56 Jo 4, 48 – 56–57 Jo 20, 29

11 quia] quia quia *ms.* – 25 usque generacionem] usque ad generacionem *Sedlák* – 26 condempnantes] *sic ms., pro* condempnantibus – 27 geneologia] genealogia *Sedlák* – 30 et] *supplevi* – 47 sic inquit] *in marg.*

SUMMARY

Some Texts from Prague Indulgence Scandal or, What Is New in 1412

The majority of historians dealing with the life of Jan Hus believe that nothing substantial can be added to his biography. This article seeks to show that such a pessimistic view is not substantiated. Its focus is on the protests against the indulgence campaign in Prague in the spring and summer 1412. The crusading bull of John XXIII against King Ladislas of Naples provoked criticism of Jan Hus and other reform-minded university masters and preachers. Although King of Bohemia

Wenceslas IV supported the indulgence campaign and forbade protests, popular criticism continued. Street riots led to three casualties. The affair became a turning point in Hus's career inasmuch as he temporarily lost royal backing and was forced by major papal excommunication to leave Prague in late 1412. This article suggests that by looking at unedited sources, the story of 1412 can be enriched by new facts and interpretations.

The first part ("Witnesses of the indulgence campaign from Vienna") reconsiders the progress of the preaching campaign in Austria. The Pope commissioned the preaching of indulgences in Austria, Bohemia, and Meissen to Wenceslas Thiem, the chapter dean in Passau, and Pace Fantuzzi, a lawyer from Bologna. The Hussite scholarship describes the Austrian phase of Thiem's mission as a failure similar to what was to happen in Prague: the University of Vienna criticised the crusading bull and the Duke of Austria banned its preaching on his territory. A closer look at extant sources, however, shows that indulgences were normally preached in Austria by Thiem and his delegates. A little later, a conflict concerning the indulgence burst out between the nuncio and the Viennese university that raged as late as the Council of Constance. Yet it did not prevent Thiem from conducting his campaign. Viennese as well as Vatican sources witness to some revenue from his activity in Austria. Through a letter preserved in the University Archives in Vienna dated 7 April 1412, Wenceslas Thiem commissioned three masters at Vienna the care of the campaign's yield after he and Fantuzzi had left for Prague (see the edition in Appendix A).

On 12 April of the same year, John XXIII sent a letter to Wenceslas Thiem. He praised the hitherto progress of his campaign, bid him to carry on and bestowed on him power to persecute preachers of a Hospitaller indulgence that he, the Pope, had cancelled. The second part of this study ("An unknown prelude to the indulgence controversy: Alexander V's privileges for the Hospitallers") examines the context of this unexpected clash of campaigns. The interest of this episode is enhanced by a text with the incipit *Nota circa intellectum indulgentiarum*. In one of four known manuscripts, this short declaration is situated to the Týn Yard in the Old Town of Prague, its author is identified as a certain John, *licenciatus in decretis* and member of the Order of St. John, and its subject as indulgences granted to the Knights of St. John by Alexander V. Although John cannot be identified with certainty in the sources from the Hospitaller House in Prague, his discourse can be connected to the indulgences Alexander issued in 1409 to the benefit of the Hospitallers' castle in Bodrum, Asia Minor. There is evidence that this indulgence was preached in the Bohemian Lands: in July 1410, the Augustinian sisters of Doubravník, Moravia, acquired the grace. John's Týn discourse (edited in Appendix B) is a standard discussion of indulgence theory that contains no specific references to time and place. It can be dated either to the summer of 1410 when the Hospitaller campaign reached its peak, and thus understood as a defence against an unspecified critique of indulgences, or in 1412 when the Bodrum campaign was endangered by Wenceslas Thiem. In one of his attacks on the Naples indulgence known as *Contra cruciatam* III, Jan Hus made the following reference to the Hospitallers' privilege: Alexander V granted a five-year privilege of the remission of sins, and the present pope wants to cancel it despite the period not having elapsed. The controversy over Hospitaller's campaign must be considered a parallel event to Hus's own criticism of indulgences.

The third part of this article ("On the dating and text of Hus's *Contra cruciatam*") deals with a group of short declarations on the matter of indulgences known under the joint title *Contra cruciatam*. The first of them contains little specific elements which could be used for dating; the Naples crusade is not even mentioned. Even its attribution to Hus rests on similarity of Wyclif quotes in it and in Hus's disputation from 17 June 1412, not on any mention of the author in manuscripts. The lack of polemical attacks typical of other Hus's writings from the indulgence scandal suggests that *Contra cruciatam* I must have been written either before the campaign even began, or outside the most controversial context, e.g., for someone (whom Hus calls "my brother") who was not directly concerned by the preaching of the crusading bull. The polemic *Contra cruciatam* II is known in two versions. Despite the fact that F. M. Bartoš called attention to first of them in 1957, it has not been used in the modern edition of Hus's *Polemica* (1966, 2nd ed. 2010). The text is aimed at convincing the king and/or his council to forbid the preaching of John XXIII's indulgence bull. The first version (edited here as Appendix C) shows several differences from the better known second version: it uses more specific and daring arguments, warning the king of avarice and accusing the Pope of plotting. It says that in England, France, and other countries the crusading bull was not admitted; the second version adds Vienna to this list. Therefore, the first

draft must have been written before Wenceslas Thiem and Prague learned about the resistance in Austria. The earlier version of *Contra cruciatam* II is to be dated to April or early May 1412, the later version to late April or the first half of May 1412. The polemic *Contra cruciatam* III, too, survives in two versions. While the first of them has been edited among Hus's polemical writings, the second was only known from the old 1558 manuscript and excluded from the modern edition. A discovery of this later version in a fifteenth-century manuscript (Stadtbibliothek Bautzen, 8° 6, fol. 205r–206v) now confirms its authenticity. The portions added to this version all come from Hus's large disputation on indulgences. This allows us to date the first version of *Contra cruciatam* III before and the second version after 17 July 1412.

The actual kick-off of preaching the crusade in Prague remains obscure. The fourth part of this article (“When did the indulgence preaching in Prague begin?”) attempts a re-evaluation of the available evidence. The generally accepted course of events is that outlined by Václav Novotný who assumed the campaign's beginning on Pentecost, 22 May 1412. This was when Thiem festively entered Prague and announced the crusading indulgence. Soon after, his preaching provoked discontent as manifested in Hus's sermons and *Contra cruciatam*. The aforementioned sources from Vienna render this version impossible as they attest to Thiem's presence in Prague as early as 7 April. Even before Novotný, Jan Sedlák presented a different story; he assumed that controversies broke out before the ceremonial commencement of the campaign. He also pondered the possibility that the campaign began on 12 May. As possible evidence, he referred to what he understood as a fragment of Hus's Ascension sermon, yet with no further comments or analysis. The fragment (edited in Appendix D) lists six reasons why contemporary prelates cannot work miracles while ancient saints could. The reason number four is that the saints stood out by forgiveness but the prelates seek vengeance, as the current bull against Ladislav shows. The fragment could very well stem from an Ascension sermon and thus date from 12 May 1412; the Ascension reading does mention miracles and the fragment quotes Gregory the Great's homily for the same feast. It could be of Hus's pen as it has one passage similar to *Contra cruciatam* III. But while it does witness to a defiance of the papal bull, it contains nothing which would push the campaign's start to 12 May, because criticism of the bull may indeed have been expressed publicly before the actual preaching began. When one looks at Hus's sermon collection from 1412, the *Postilla adumbrata*, one finds the most specific phrasing in the Pentecost sermon. Whereas in other sermons and tracts Hus uses formulations like *bullā currens* or *ista crucis ereccio*, on Pentecost he speaks about *bullā iam promulgata* – ‘the bull that has been already promulgated.’ Unreliable for exact dating of events as sermons are, the 22 May 1412 remains the most probable date when indulgences began to be preached in Prague.

The sources presented in this essay suggest that indulgence campaigns were nothing unusual in late medieval Central Europe. Immediately before or simultaneously with the Prague campaign of Wenceslas Thiem, preachers in Vienna offered the same crusading indulgences and the Hospitallers pursued their own fundraising. Both of these campaigns show that controversies over indulgences were also common. Yet these usually concerned jurisdiction and/or took place at princely courts and in bishops' offices. Thanks to an earlier dating of indulgence commissaries' arrival in Bohemia, we can assume enough time for such preliminary negotiations in Prague as well. But from the courtly and academic venues, the controversy spread further. The sources of Prague indulgence scandal – sermons, letters, and pamphlets – suggest the participation of larger public which, after all, was the aim and particularity of the Hussites. Not a shock caused by the concept of indulgences and their “sale” as such, but a deliberate and well prepared action of reform-minded activists was at the roots of the opposition against indulgences in 1412 Prague.